

Vaatearkkujen kertomaa

Vaatteet turkulaisten piikojen perukirjoissa vuosina 1789–1809

Elina Saari

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, kulttuurihistoria

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Marraskuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma (FM), kulttuurihistoria

Elina Saari

Vaattearkkujen kertomaa. Vaatteet turkulaisten piikojen perukirjoissa vuosina 1798–1809.

Tutkielman sivumäärä 67, liitteiden sivumäärä 1.

Tämä tutkielma käsittelee turkulaisten piikoina toimineiden henkilöiden perukirjoissa esiintyviä vaatteita ja asusteita vuosina 1798–1809. Pukeutuminen ja tekstiilien kuluttaminen olivat 1700–1800-lukujen vaihteessa vielä säätykohtaisia ilmiöitä, mutta tiukat säätyrajat olivat hälvenemässä. Samaan aikaan pukeutumista yritettiin vielä rajoittaa ylellisyysasetuksilla, jotka eivät kuitenkaan enää määrittäneet pukeutumisen säätyrajoja. Tutkielman tavoitteena on tarkastella perukirjojen asettamissa rajoissa sitä, millaisia vaatteita palkolliset naiset ovat omistaneet, ja miten tekstiilien kulutuksen ilmiöt näkyvät aineistossa.

Tutkielman lähdeaineistona toimivat perukirjat, joita säilytetään Turun kaupunginarkistossa. Lähdeaineistoksi on valikoitunut kaksitoista perukirjaa, jotka on laadittu Turussa edesmenneen piiän kuolinpesästä. Olen analysoinut perukirjoja käyttämällä lähilukua. Tarkastelen aineistoa kahdesta näkökulmasta. Ensin siitä, mitä vaatteita perukirjoissa on ja mitä ne voivat kertoa aineiston henkilöiden pukeutumisesta tutkimuksen aikarajauksen sisällä. Toinen näkökulmani on se, mitä perukirjojen vaatteet ja esineet voivat piikojen osallistumisesta vaatteiden kulttuuriin ja kulutukseen tutkitulla aikavälillä.

Perukirjoja tarkastelemalla on mahdollista nähdä, mitkä ovat olleet tutkittavien henkilöiden yleisimmät vaatekappaleet, ja mistä materiaaleista ne on valmistettu. Aikakauden pukeutumisen ilmiöt näkyvät rahvaan naisten omistamien vaatteiden malleissa ja kangastyypeissä. Tutkielmassa tarkasteltavien piikojen omaisuudesta merkittävä osa on ollut vaatteita ja asusteita. Perukirjoissa on nähtävissä muodin kierto eri yhteiskuntaryhmien välillä. Muodista poistuneet vaatteet ovat siirtyneet säätyläisnaisilta palkollisille naisille, joiden perukirjoihin ne on myöhemmin kirjattu.

Avainsanat: pukuhistoria, tekstiilihistoria, tekstiilit, vaatteet, muoti, pukeutuminen, perukirjat, piikat, palkolliset

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymys	4
1.2	Lähteet ja tutkimusmenetelmät	6
1.3	Tutkimuskirjallisuus ja tutkimuskenttä	12
2	Silkkiä ja sarssia - turkulaispiikojen vaateomaisuus perukirjoissa	15
2.1	Säädynmukainen pukeutuminen	15
2.2	Hame ja röijy – yleisimmät vaatteet piikojen perukirjoissa	19
2.3	Kamlottia ja karttuunia – materiaalit perukirjojen vaatteissa	25
3	Tykkimyssy ja saloppi – turkulaiset piiat vaatteiden kuluttajina	35
3.1	Vaatteet arvokkaimpana omaisuutena	35
3.2	Vaatteiden kierto ja hankinta	43
3.3	Viitteet muotipuvusta perukirjoissa	49
4	Lopuksi	59
	Lähteet	63
	Liitteet	68
	Liite 1. Martin Rudolf Helandin muunnelma Per Nordquistin maalauksesta ”Kaffebeslaget”	68

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymys

Pukeutumisen ja tekstiilien kulttuuri Ruotsin valtakunnassa 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa oli hyvin erilainen kuin se, mihin olemme tottuneet nykypäivän kulutuskulttuurissa, jota leimaa teollinen massatuotanto. Ruotsissa edellä mainittujen vuosisatojen vaihdetta on kuvailtu siirtymäaikana omavaraistaloudesta ja esiteollisesta ajasta teollistuneeseen yhteiskuntaan.¹ Turun väkiluku kasvoi koko 1700-luvun ajan, ja vuoden 1800 tienoilla kaupunki kuului Ruotsin suurimpiin. Maaseudulta muutti kaupunkiin väkeä, muun muassa paljon nuoria naisia piioiksi.² Piikojen määrä Turussa yli kolminkertaistui vuosien 1722–1740 välillä. Piika oli myös 1700-luvun kaupungissa yleisin ammatti. Viidennes kaupungin asukkaista oli palkollisia ja heistä joka neljäs oli piika. Vuonna 1800 työtä tekevistä kaupunkilaisista 21 prosenttia oli piikoja. Eniten heitä työllistivät suurkauppiaiden taloudet. Piikojen tarpeellisuuteen vaikutti myös yhteiskunnallinen muutos, jossa ylempien säätyjen naiset vetäytyivät pois kotitöistä, jolloin kotitalouden pyörittämiseen piti palkata lisäkäsiä.³ Piikat ovat siis muodostaneet merkittävän osan Turun väestöstä. Yhä useammat naiset saattoivat 1700-luvulla ansaita piikoina oman elantonsa ja esimerkiksi historioitsija Tiina Miettinen on kuvaillut ajan piikoja ”ostokykäisenä ryhmänä”, johon kuuluneet henkilöt ovat voineet palkkatyön ansiosta osallistua kulutukseen.⁴

Käsittelen tässä tutkielmassa turkulaisten piikojen vaatteita ja suhdetta pukeutumisen ilmiöihin 1700–1800-luvun vaihteen Turussa. Kysyn, mitä turkulaisten piikojen perukirjoissa esiintyvät vaatteet ja asusteet kertovat piikoina toimineiden henkilöiden vaateomaisuudesta sekä osallistumisesta vaatteiden kulutukseen vuosina 1798–1809. Tarkastelen, millaisia vaatteita kaupungissa toimineet piikat ovat omistaneet, ja mitä perukirjoissa esiintyvät vaatteet ja asusteet kertovat esimerkiksi pukeutumisen säätyrajoista. Asiakirjojen asettamissa rajoissa analysoin piikojen vaateomaisuutta siitä näkökulmasta, että millaisia viitteitä ne voivat antaa piikojen vaatteiden kulutuksesta. Tutkimuksessani on taustalla aikakauden kulutuskulttuurin muutokset, johon liittyvät muun muassa säädynmukaisen pukeutumisen rajojen hälveneminen sekä varhaisen teollistumisen vaikutukset tekstiilien kulutukseen.

¹ Rasmussen 2015, 492.

² Vainio-Korhonen 1998, 23.

³ Miettinen 2015, 154; Ojala 2002, 82; Vainio-Korhonen 2006, 112.

⁴ Miettinen 2015, 146, 154.

Ruotsissa ja sitä myöten Suomessa ollaan eletty tutkimuksen aikavälillä sääty-yhteiskunnassa. Tämän yhteiskuntamallin runkona oli aikalaisten näkemysten mukaan nelisäätylaitos, jossa kuninkaan alamaiset oli jaettu neljään poliittiseen säätyyn: aatelistoon, papistoon, porvaristoon ja talonpoikaissäätyyn. Kun puhutaan säätyläisistä, niin ei kuitenkaan tarkoiteta välttämättä juuri näihin säätyihin kuuluneita henkilöitä. Poliittisten säätyjen ulkopuolella säätyjen rajat olivat häilyviä. Säätyläisillä on tarkoitettu yhteiskunnan hyväosaaseen kerrokseen kuuluneita henkilöitä, ja tässäkin on ollut paljolti kiinni siitä, ovatko henkilöt määritelleet itsensä säätyläisiksi. Säätyläinen, aikalaisille *ståndsperson*, oli pitkälti sosiaalinen asema, jossa tärkeää oli eron teko rahvaaseen. Säätyläisistä on käytetty myös termiä ”säätyläistö”, joka ei ole aikalaistermi, vaan myöhemmästä historiantutkimuksesta nouseva kokoava nimitys. Erityisesti Kaarlo Wirilanderin tutkimus *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870* on ollut vaikutuksellinen ja tärkeä perusteos säätyläistöä koskevassa tutkimuksessa. Wirilanderin mukaan säätyläistössä on ollut kyse sosiaalisesta asemasta ja identiteetistä, jota ovat harjoittaneet yhteiskunnan ”johtavaan pintakerrokseen” kuuluneet henkilöt. Sääty-yhteiskunnan rakenteet vahvistuivat 1700-luvulla, mutta samalla kasvoi se väestönosa, joka ei kuulunut säätyihin tai säätyläistöön.⁵

Käytän tässä tutkielmassa esiintyvistä henkilöistä käsitteitä rahvas ja palkolliset. Rahvaalla on usein tarkoitettu säätyläistön ulkopuolelle jääviä henkilöitä, muun muassa tilatonta väestöä ja palkollisia.⁶ Palkolliset ovat olleet nimensä mukaisesti palveluksessa olleita henkilöitä, yleensä piikoja tai renkejä, jotka on pestattu tavallisesti vuodeksi tiettyyn paikkaan. Ruotsin valtakunnassa tilattoman väestön elämää säädeltiin palveluspakolla (*tjänstevång*). Tämä tarkoitti, että kaikkien rahvaan miesten ja naisten, jotka eivät viljelleet maata, oli mentävä aina vuodeksi kerrallaan palvelukseen aatelin, porvareiden tai talonpoikien taloihin.⁷

Osa talonpojista on myös nähty kuuluvan rahvaaseen. Valtiopäivillä vain kruununtilojen ja perintötilojen omistajilla on ollut äänioikeus. Wirilanderin mukaan kaikista säädyistä juuri talonpoikien sisällä on ollut suurinta vaihtelua poliittisen ja sosiaalisen säädyn välillä.⁸ Varakkaamman ja köyhimmän talonpoikaisväestön ero on näkynyt erityisesti pukeutumisessa. Länsi-Suomessa talonpoikien juhlavaatteisiin on 1700-luvulla voitu hankkia monia tuontikankaita. Torppareilla ja käsityöläisillä on ollut hyvät vaatevarastot. Myös palkollisille

⁵ Artukka 2021, 33–36; Wirilander 1974, 15, 35.

⁶ Wirilander 1974, 201.

⁷ Rahikainen 2006, 9–10.

⁸ Wirilander 1974, 19, 201.

sanotaan kertyneen melko paljon vaatteita. Palveluksessa olleet naiset yrittivät hankkia itselleen pyhävaatteiksi samanlaisia vaatteita, kuin mitä talojen tyttärillä oli. Kaikkein köyhimmillä tilattomilla, eli mökkiläisillä, loisilla ja huutolaisilla ei ole vaateomaisuutta juuri lainkaan.⁹

Pukeutumisella on ollut aina suuri merkitys säädyn korostamisessa. Puvun ja säädyn välistä yhteyttä pidettiin järkkymättömänä, ja pukeutumisen säätyrajojen hälventymiseen suhtauduttiin moralisoivasti ja närkästyksellä. Kirkko ja valtio halusivat korostaa säädynmukaisen pukeutumisen tärkeyttä. Talouden merkantilistiset periaatteet taas halusivat rajoittaa ylellisiä tuontitavaroita ja lisätä kotimaista tuotantoa. Merkantilistit eivät varsinaisesti korostaneet säätyeroja talouden säätelyssä, mutta säätyjärjestelmän moraalisia katsomuksia käytettiin hyödyksi säätäessä 1700-luvun ylellisyysasetuksia, jotka määrittivät sallitun ylellisyyden määrän säätyaseman mukaan.¹⁰ Rahvaan naisten liian hienoa pukeutumista paheksuttiin 1700–1800-luvuilla usein. Säädynmukaiset pukeutumissäännöt poistuivat virallisesti vuonna 1794, mutta vielä pitkään sen jälkeen säätyläiset olisivat halunneet, että rahvas pukeutuisi vaatimattomasti. Vielä vuonna 1817 Halikon pitäjänkokouksessa määrättiin, että rahvaan naisten tulisi tyytyä pukeutumisessaan ainoastaan kotikutoisiin kankaisiin.¹¹ Säädynmukainen pukeutuminen on tärkeä konteksti tutkimukselleni, sillä tarkastelen muun muassa sitä, mitä perukirjat kertovat pukeutumisen säätyrajojen toteutumisesta tai niiden hälventymisestä.

1.2 Lähteet ja tutkimusmenetelmät

Olen valinnut lähteekseni kaksitoista piian perukirjaa Turusta vuosien 1798 ja 1809 väliltä. Aikarajausta selittää se, että varhaisin löytämäni turkulaisen piian perukirja 1700-luvun puolelta on juuri vuodelta 1798. Turusta on myös säilynyt 1700-luvun perukirjoja vain aivan vuosisadan viimeisiltä vuosilta. Viimeisen asiakirjan valitsin vuodelta 1809 siksi, että halusin rajata tutkimukseni ajallisesti Ruotsin vallan ajalle. Käyttämäni perukirjat ovat vuosilta 1798, 1799, 1800, 1801, 1804, 1805, 1806, 1807, 1808 ja 1809. Asiakirjoja säilytetään Turun kaupunginarkistossa, eikä niitä ole digitoitu. Kaikissa käyttämissäni asiakirjoissa perunkirjoitettu henkilö on ollut Turussa menehtynyt piika. Asiakirjoihin on merkitty henkilön asema, joka tässä tapauksessa on ollut piika. Perukirjat on laatimisen jälkeen

⁹ Kaukonen 1985, 14–16.

¹⁰ Wirilander 1974, 45–46, 371–372.

¹¹ Kaukonen 1985, 15; Miettinen 2015, 146–147.

toimitettu Turun raastuvanoikeuteen, jonka arkistokokonaisuuteen ne kuuluvat tänä päivänäkin.

Taulukko 1: Tutkimuksessa esiintyvien henkilöiden nimet, kuolinpäivät ja perunkirjoituspäivät vuosina 1798–1809.

Henkilön nimi	Kuolinpäivä	Ikä	Kuolinsyy	Perunkirjoituspäivä
Helena Henricsdotter	28.9.1798			15.12.1798
Maria Israelsdotter	26.5.1799			3.6.1799
Christina Mattsdotter	23.12.1799	39	kuume	27.1.1800
Maria Ericsson	28.6.1801			26.11.1801
Helena Andersdotter	21.6.1804	40	-	25.7.1804
Catharina Blom	16.6.1805			22.7.1805
Maria Frisk	kesäkuu 1806			11.8.1806
Anna Catharina Engerer	25.8.1806	27	-	10.9.1806
Helena Saforlin	18.11.1806	37	-	8.1.1807
Helena Jacobsdotter	3.4.1807	33	synnytys	4.3.1807
Maria Catharina Stenmann	31.3.1808	43	vatsatauti	9.4.1808
Brita Johansdotter Sandberg	9.7.1809	42	lapsivuode	11.7.1809

Lähde: KA, Turun ruotsalainen seurakunta, Ruotsalaisen seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelot (1756–1832); KA, Turun suomalainen seurakunta, Suomalaisen seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelot (1794–1828); TKA, Tmra, B1c:4–15.

Aineistoni henkilöiden elämistä on vaikea löytää tietoa. Osa heistä on löydettävissä kirkonkirjoista, jolloin on mahdollista myös tietää minkä ikäisinä henkilöt ovat kuolleet. Henkilöt ovat kuolleet hyvin eri ikäisinä, nuorin 27-vuotiaana ja vanhin 43-vuotiaana. Tämä on sellainen asia, jonka otan huomioon, kun käsitelen lähteitäni. Piian ikä on todennäköisesti vaikuttanut siihen, millaisessa asemassa hän on ollut, millainen omaisuus hänellä on ollut sekä mahdollisesti myös pukeutumistapaan. Korkeampi ikä tarkoittaa myös, että henkilöillä on ollut monia vuosia aikaa kerätä vaateomaisuutta työnsä avulla.

Käytän tässä tutkielmassa paljon käsitettä piika, joka on suomennos ruotsin sanasta *piga*, joka esiintyy omassa alkuperäisaineistossani ammattia ja sosiaalista ryhmää kuvaavana terminä. Piika on käsitteenä haastava siksi, että monissa erilaisissa asemassa olevia palveluksessa olevia naisia on nimitetty piioiksi. Piian tehtävässä toimivat henkilöt saattoivat olla

kamarineitejä, sisäkköjä tai karjapiikoja. Turussa säätyläistaloudet harrastivat hyvin maalaismaista omavaraistaloutta, joten piiat ovat voineet toimia monenlaisissa työtehtävissä.¹² Piika saattoi myös tarkoittaa yleisesti nuorta naimatonta naista, mutta oli myös perukirjoissa käytetty virallinen nimike. Vaikka piika on epämääräinen käsite, niin käytän sitä kuvailemaan tutkimukseni henkilöitä, koska se on perukirjoista nouseva aikalaistermi.

Piikominen oli usein lyhyt elämänvaihe ennen naimisiinmenoa, joka oli monen piian tavoitteena. Esimodernin ajan ihanne oli mahdollisimman varhainen avioliitto, mutta tämä ei usein toteutunut etenkin tilattomalla väestöllä. Esivalta halusi irtaimen väestön palvelukseen, joka myöhästytti tilattomien avioitumista. Talollisten tyttäret saattoivat avioitua nuorena, koska heillä ei ollut palkollisvaihetta. Nuoret naiset ja toisaalta myös saattoivat kuitenkin kerätä palveluksessa varallisuutta avioliittoon ja omaa kotitaloutta varten. Vaateomaisuus on ollut tässä suuressa osassa, sillä 1600–1700-lukujen palkkaussääntöjen mukaan palkollisille tuli antaa vuosipalkaksi muun muassa vaatteita. Palvelukseen meneminen oli siis pakko, jonka vuoksi myöhemmässä kirjallisuudessa piiat on haluttu joskus nähdä uhreina, joilla ei ollut päätäntävaltaa elämästään. Palveluksessa oleminen on kuitenkin myös tarkoittanut, että naiset ovat voineet työskennellä koko elämänsä ajan menemättä naimisiin. Oma elanto tarkoitti, että avioliitto ei ollut välttämätön, ja rahaa saattoi säästää vanhuuden varalle.¹³

Tutkittaessa palvelusväkeä on välillä vaikea määrittää sitä, millaisessa asemassa henkilöt ovat olleet ja mitä nimityksiä heistä on käytetty. Esimerkiksi tutkimuksessaan Louhisaaren kartanon palvelusväestä Salla Lautanala esittää, että herrasväen ja palkollisten väliin on jäänyt erillinen ylemmän palveluskunnan ryhmä, joka on eronnut muista palkollisista hierarkiassa. Tämän ryhmän henkilöistä on käytetty nimityksiä kuten *mademoiselle*, *jungfru* ja taloudenhoitaja (*hushållerska*). Käsitteet ovat hankalia, sillä *jungfru* on voinut viitata sekä sisäkköön että säätyläisneitoon. Piiat on myös luokiteltu ainakin ulkopiikoihin ja sisäpiikoihin, joista jälkimmäisten asema on ollut parempi. Asiakirjojen pohjalta on kuitenkin ollut mahdotonta tietää, kuka piioista on palvellut missäkin tehtävässä.¹⁴ Turun perukirjoista omalta tutkimusjaksoltani on tehty rekisteri, johon on listattu perukirjoitettujen henkilöiden nimet ja heidän asemaansa kuvaava nimike. Rekisterissä *piga*-nimike on merkitty samaan kohtaan, mihin miehillä on laitettu ammattinimikkeet. Naimisissa olleilla naisilla samassa kohdassa lukee joko, että he ovat jonkun ammatissa toimivan miehen vaimoja tai sitten leskiä.

¹² Vainio-Korhonen 2006, 112.

¹³ Miettinen 2015, 14–15, 126–131, 154–155; Rahikainen 2006, 19.

¹⁴ Lautanala 1997, 28, 46–52.

Sekä *mademoiselle* että *jungfru* esiintyvät rekisterissä ihmisten asemaa kuvaavana nimikkeenä, samoin kuten *piga*.¹⁵ Kaikista aineistoni henkilöistä on kuitenkin käytetty vain nimitystä *piga*. Vaikka muita nimityksiä ei esiinny, en pidä mahdottomana sitä, että oman aineistoni henkilöt eivät olisi voineet nauttia herrasväen talouksissa samankaltaista korkeaa asemaa, kuin kartanoiden ylempi palveluskunta.

Perukirjan tarkoitus on olla arvio ja luettelo vainajan omaisuudesta perinnönjakoa ja perintöveroa varten. Perunkirjoitusten tekemisestä tuli pakollista kaikkien ihmisten kohdalla vuoden 1734 valtakunnanlaissa. Laki määräsi myös, että perunkirjoituksessa tuli kirjata kaikki pesän kiinteä ja irtain omaisuus juuri sellaisena kuin se oli vainajan kuolinhetkellä. Myös saatavat ja maksettavat velat laitettiin ylös. Perunkirjoituksen tekemiseen osallistuivat vainajan perilliset, kuolinpesän kutsumat uskotut tai vieraat miehet (*god-, främmande men*) ja arviomiehet (*värderingsmän* tai [*bo*]uppteckningsmän). Lisäksi kaupungeissa raati ja pormestari nimittivät julkisten ilmoitusten ohessa toimitusmiehet (*förrättningsmän*). Perunkirjoituksen tekemisen jälkeen asiakirjat tuli toimittaa oikeusviranomaisille, mikä kaupungeissa tarkoitti raastupaa. Perunkirjan laatijoina toimivat arviomiehet, jotka arvioivat valan velvoittamana kuolinpesän omaisuuden. Ylös laitettiin ajankohta, paikkakunta, läsnä olevat henkilöt, arviomiehet, sekä vainajan nimi, siviilisääty, sosiaaliryhmä tai ammatti, mahdollinen kuolinaika, perilliset ja alle 21-vuotiaiden tai naisperillisten holhoajat. Näiden seikkojen ulkopuolella oli melko vapaata, minkä muotoinen perukirja oli. Perunkirjoitus olisi pitänyt suorittaa kolmen kuukauden sisällä henkilön kuolemasta, mutta tämä ei aina kuitenkaan aivan toteutunut.¹⁶

Asiakirjojen rakenne etenee yleisimmin siten, että aluksi kerrotaan, milloin perunkirjoitus on laadittu ja ketkä sitä ovat olleet laatimassa. Sen jälkeen kerrotaan vainajan nimi ja kuolinpäivä, sekä mahdolliset perilliset. Yleensä kerrotaan myös, kuka vainajan omaisuudesta on huolehtinut ennen sen arviointia. Arvioinnissa mukana olleet henkilöt mainitaan myös. Yleensä asiakirjassa mainitaan toinen piika tai mahdollisesti piian työnantajan vaimo, jotka ovat tunteneet menehtyneelle piialle kuuluneet esineet ja täten voineet määritellä tältä jääneen omaisuuden. Tätä seuraa luettelo omaisuudesta, joka päättyy yhteissummaan omaisuuden arvosta. Tämän jälkeen kerrotaan vielä mahdolliset velat, jotka vähennetään omaisuudesta. Lopuksi on vielä kaikkien alussa mainittujen henkilöiden allekirjoitukset tai puumerkit.

¹⁵ TKA, Tmra, B1:c1.

¹⁶ Impola 2021, 155–161.

Perukirjoissa henkilön omaisuus on luokiteltu esineiden materiaalien mukaan siten, että arvokkaimmat materiaalit ilmoitetaan ensin. Kaikki perukirjat tältä aikakaudelta ovat kuitenkin hieman erilaisia, ja joistain saattaa puuttua esineluokkia, tai sitten luokkia on yhdistetty. Omassa aineistossani esiintyviä materiaalien luokkia ovat muun muassa: käteinen raha (*contante penningar*), kulta (*gull*), hopea (*silfver*), kupari (*kopper*), posliini (*porcellainer*), muste (*bläck*), lasi (*glas*), tina (*tenn*), rauta (*järn*), käyttövaatteet (*gångkläder*), petivaatteet (*sängkläder*), kotitaloustavarat (*husgeråd*), liinavaatteet (*linkkläder*) ja puuesineet (*trä skräp*). Näiden lisäksi on vielä erillinen luokka, *diverse*, johon on luetteloitu kaikki, jota perukirjan laatija ei ole nähnyt muihin luokkiin sopivaksi. Eri perukirjojen tekivät ovat myös luetteloineet esineitä hieman eri tavalla, eivätkä kaikki ole käyttäneet samoja luokittelutapoja. Kaikissa kuitenkin lähtökohtaisesti materiaalit ilmoitetaan arvokkuusjärjestyksessä, lähtien siten liikkeelle niistä esineistä, joiden materiaalin arvo on suurin. Yleensä tämä tarkoittaa käteistä rahaa tai arvometalleja, mutta piikojen perukirjoissa näitä on yleensä hyvin vähän tai ei ollenkaan.

Perukirjat antavat rajatun kuvan, mutta ne ovat oikeastaan ainoa tapa päästä näin lähelle turkulaisten piikojen vaateomaisuutta tutkitulla aikakaudella. Tarkastelen perukirjoja paitsi virallisina asiakirjoina, myös keinona tarkastella tutkitun aikavälin vaateetusta ja sen yhteiskunnallisia ilmiöitä. Olen hyödyntänyt tarkkaa lähilukua siinä, miten tarkastelen perukirjoja. Lähilukuun kuuluu se, että aineisto käydään systemaattisesti läpi monta kertaa. Lähiluku tarkoittaa prosessia, jossa aineisto käydään systemaattisesti monta kertaa läpi.¹⁷ Olen itse käynyt läpi aineistoni läpi useasti, jotta onnistuisin löytämään perukirjoista yksityiskohtia, jotka voivat paljastaa jotain jokaisen perukirjan takana olevan menneisyyden henkilön elämästä. Toisaalta tavoitteenani on osoittaa, miten useammasta perukirjasta voi lähiluvun avulla löytää yhteisiä piirteitä ja mahdollisesti tiettyä ryhmää koskevia ilmiöitä. Hannu Salmi on kuvaillut historiantutkimuksen lähilukua metodina, jonka avulla historioitsija on lähellä yksityiskohtia nähden samaan aikaan suurempia konteksteja rivien väleissä.¹⁸

Perukirjat ovat virallisia luetteloita omaisuudesta, mutta näihin luetteloihin yksityiskohtaisesti kuvaillut esineet voivat paljastaa paljonkin kulttuuristaan. Aiemmin mainitsin, että tutkittavan aikakauden piikoja on pidetty ostokykkyisenä ryhmänä. Pohdin muun kirjallisuuden avulla sitä,

¹⁷ Pöysä 2010, 340.

¹⁸ Salmi 2021, 31.

missä määrin perukirjoja voi lukea todisteena piikojen osallistumisesta oman aikakautensa kulutusympäristöön.

Perukirjojen ongelmia lähteinä on se, että ne antavat niin valikoidun kuvan. Piikojen perukirjoja ei esiinny kovin paljon, ja nekin edustavat vain pientä osaa omasta ryhmästään. Kirsi Vainio-Korhonen on sanonut, että rahvaan perukirjat edustavan aina oman yhteiskuntaryhmänsä kaikkein varakkainta osaa. Vaikka kaupunkilaisista suurin osa oli palkollisia, niin tutkitun aikakauden aikana yli puolet (53 %) Turussa perukirjoitetuista oli säätyläisiä tai porvareita.¹⁹ Perukirjat olivat silti paras mahdollinen lähde tälle tutkielmalle, koska rajallisuudestaan huolimatta ne ovat ainoa kaltaisensa esitys turkulaispiikojen vaateomaisuudesta. Piikojen vähäinen esiintyminen arkistoissa voi johtua yksinkertaisesti siitä, että piikojen omaisuutta ei ole pidetty tarpeeksi merkittävänä perunkirjoitusta varten, vaikka sellainen olisikin periaatteessa pitänyt laatia kaikilta. Lisäksi piikat ovat saattaneet olla palveluksessa vain osan elämästään ja menneet myöhemmin naimisiin, jolloin heidän asemansa on muuttunut. Jotta henkilöt löytyisivät perukirjoista, heidän olisi täytynyt kuolla nuorena ollessaan vielä palveluksessa. Joissain perukirjoissa on mainittu erikseen se, että piikat ovat kuolleet naimattomina, *ogift*. Koska piikominen on monesti ollut väliaikainen vaihe ennen naimisiinmenoa, niin valtavaa osaa piikoina toimineista naisista ei löydy perukirjoista piikoina. Täytyy myös huomioda, että vanhemmat piikat ovat voineet kerätä omaisuuttaan vuosikymmenten ajan, joten he ovat voineet olla keskivertoa varakkaampia omassa ryhmässään.

Käytän analyysissäni apuna myös aiempia kulutuksen historiaan liittyviä teorioita. 1700-lukua on pidetty monesti aikakautena, jolloin moderni kulutusyhteiskunta on saanut alkunsa Euroopassa ja eurooppalaisissa siirtomaissa. *Industrious revolution* eli vapaasti käännettynä ”tuottelias vallankumous” on termi, joka usein liitetään tähän ajanjaksoon. Historioitsija Jan De Vries popularisoi termin länsimaissa teoksellaan *The Industrious Revolution: Consumer Behavior and the Household Economy, 1650 to the Present* (2008). Termiä *industrious revolution* käytti ensimmäisenä japanilainen historioitsija Akira Hayami. Hänen teoriansa varhaismodernin Japanin talouskasvusta inspiroivat de Vriesiä tarkastelemaan uudella tavalla Euroopan esiteollista kehitystä.²⁰ Ruotsalainen historioitsija Christer Ahlberger on myös käyttänyt termiä kulutusvallankumous puhuessaan kulutuksen historiasta 1700–1800-lukujen

¹⁹ Vainio-Korhonen 1998, 47.

²⁰ de Vries 2008, xi, 78.

Ruotsissa.²¹ Englantilainen historioitsija Neil McKendrick on esittänyt teoksessa *The Birth of a Consumer Society. The Commercialization of Eighteenth-Century England* (1982), että palvelijoina toimineilla naisilla on ollut suuri rooli kulutuksen kasvussa 1700-luvun Englannissa.²² Olen hyödyntänyt näitä kulutuksen tutkijoita siinä, kun olen pohtinut, mikä aineistoni henkilöiden rooli tekstiilien kulutuksessa on voinut olla.

1.3 Tutkimuskirjallisuus ja tutkimuskenttä

Kaupunkien palvelusväkeä ei ole tutkittu Suomessa kovin paljon, mutta olemassa olevassa tutkimuksessa Turku nousee melko paljon esiin. Kirsi Vainio-Korhonen on aiemmin tutkinut paljon naisten työtä varhaismodernissa Turussa. Hänen tutkimuksensa tarjoavat omalle tutkimukselleni tärkeää kontekstia. Hänen väitöskirjansa *Käsin tehty: miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde: käsityötuotannon rakenteet ja strategiat esiteellisessä Turussa Ruotsin ajan lopulla* (1998) sekä Marjatta Rahikaisen kanssa toimitettu *Työteliäs ja uskollinen: naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään* (2006) ovat työlleni relevantteja tutkimuksia. Vainio-Korhonen on aikaisemmin tarkastellut *Käsin tehty* -tutkimuksessaan ainakin kahta niistä piikojen perukirjoista, joita itse tutkin tässä tutkielmassa.²³ Tutkimus myös sivuaa piikojen roolia tekstiilien kulutuksessa.

Riitta Pylkkäsen *Säätyläisnaisten pukeutuminen Suomessa 1700-luvulla* on vahvasti aiheeseeni liittyvä klassikkoteos ja vielä monen vuosikymmenen jälkeen laajuudessaan harvinainen tutkimus 1700-luvun muodista Suomessa. Pylkkänen käy siinä läpi 1700-luvun muotia vuosisadan alusta loppuun asti ja sivuuttaa hieman myös vuosisadan vaihdetta. Olen nojannut aikakauden vaatteiden analysoinnissa eniten juuri hänen aiempaan tutkimukseensa. Teoksessa esiteltävät muodin peruspiirteet sekä vaatekappaleet ja asusteet, erityisesti sanaston kannalta, ovat tutkimuksessani keskeisessä osassa. Suomalaisesta pukuhistoriasta tältä aika kaudelta ei ole kirjoitettu yhtäkään laajuudeltaan Pylkkäsen teoksen vertaista selostusta. Pylkkänen on käyttänyt myös omassa tutkimuksessaan tärkeimpänä lähteenä perukirjoja, joita hän on hyödyntänyt todella laajasti ja rekonstruoinut niukoista asiakirjoista säätyläisnaisten pukeutumistapoja hyvin yksityiskohtaisesti.

²¹ Ahlberger 1997, 114.

²² McKendrick 1982.

²³ Vainio-Korhonen 1998, 49.

Piikojen vaateetusta ja ylellisyysasetusten vaikutusta pukeutumiseen taas on tutkittu Suomessa hyvin vähän. Oululaisesta näkökulmasta aihetta on tutkittu jonkin verran, esimerkiksi Tiina Kuokkasen, Katja Mutkan ja Timo Ylimaunun artikkeli *Nappeja, solkia ja asetuksia: lainsäädännön vaikutus pukeutumiseen varhaismodernissa Oulussa* (2015) sekä Kuokkasen pro gradu *Vaatetus identiteetin ilmentäjänä – Piikojen pukeutuminen 1700-luvun Oulussa* (2014). Tietääkseni ainoa turkulaisia piikoja käsittelevä opinnäytetyö on Kirsi Ojalan pro gradu *Patriarkaalinen kaupunkiyhteisö ja palvelusväki. Turun piikat ja rengit vuosina 1722–1740* (2002).

En tarkastele aihettani varsinaisesti sukupuolihistoriallisesta näkökulmasta, mutta aiheeni liittyy vahvasti aiempiin naisten työtä käsitteleviin tutkimuksiin. Naisten tekemä työ ja naispalvelijoiden asema on kiinnostanut historioitsijoita viime vuosikymmeninä.

Aiempi rahvaan pukeutumista tarkasteleva tutkimus on pitkälti painottunut maaseudun rahvaaseen kun taas kaupunkirahvaan vaatteiden tutkiminen on jäänyt vähemmälle. Tässä uskon, että taustalla vaikuttaa suomalainen pukuhistoria, jonka juuret ovat kansallisromanttisessa kiinnostuksessa suomalaisiin perinnevaatteisiin. Kaupunkien rahvaan pukeutuminen on jäänyt tässä tutkimusperinteessä vähemmälle huomiolle, minkä vuoksi haluan itse tutkia juuri kaupunkilaisten piikojen vaateetusta.

Suomessa pukuhistorian juuret löytyvät 1800–1900-lukujen vaihteen kansallismielisestä tutkimuksesta, joka keskittyi tutkimaan suomalaista kansanomaista pukeutumista eli kansanpukuja, joita alettiin nimittää kansallispuvuiksi. Tämän tutkimuksen uranuurtajia olivat Theodor Schvindt ja U.T. Sirelius, jotka molemmat toimivat intendentteinä Kansallismuseossa ja pohjasivat tutkimuksiaan museon pukukokoelmiin. 1800-luvun aikana pukukokoelmia kerättiin maaseudulta muun muassa siksi, että kansatieteen tutkijat olivat huolissaan pukuperinteen katoamisesta uusien muoti-ilmioiden seurauksena.

Pukuhistoriallinen tutkimus Suomessa on siis alusta asti ollut keskittynyt juuri niin sanotun rahvaan pukeutumiseen, vaikkakin eri syistä kuin oma tutkielmani. Tämä aikaisempi tutkimus on kuitenkin vahvasti painottunut talonpoikaiskulttuuriin ja maaseudun perinteiseen juhlapukeutumiseen, jossa on ollut alueellisia erityisyyksiä. Kansanpukuihin keskittynyt tutkimus on kuitenkin hyödyllistä myös kaupunkien rahvaan vaatteiden tutkimuksessa, koska jotkin vaateetuksen peruspiirteistä ja materiaaleista pätevät sekä maaseudun että kaupunkien rahvaaseen. Toini-Inkeri Kaukosen *Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut* (1985) sekä

Ildikó Lehtisen ja Pirkko Sihvon *Rahvaan puku: näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmiin* (2005) ovat teoksia, joita olen hyödyntänyt tässä mielessä.

Arja Turusen ja Anna Niirasen toimittamassa teoksessa *Säädyllistä ja säädyttöä: pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle* käsitellään pukeutumisen ja muodin laajoja yhteiskunnallisia merkityksiä eri aikakausilla. Turusen ja Niirasen mukaan pukuhistorian juuret ovat kahdella eri tutkimuskentällä. Taidehistorian ja antropologian parissa pukeutumista, pukuja ja muotia on tutkittu esine-, ja museokokoelmien pohjalta. Sosiologian ja kulttuurintutkimuksen kentillä taas on pohdittu muodin kulttuurisia merkityksiä ja ilmiöitä. Sosiologit ja kulttuurintutkijat ovat kritisoineet esinepohjaista tutkimusta analyttisen otteen puuttumisesta, kun taas teoriapohjaisen tutkimuksen on väitetty pukuhistorioitsijoiden toimesta olevan irrallaan materiaalisista esineistä ja vaatteiden käytöstä. Uudemmassa pukuhistoriassa ja materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa on Turusen ja Niirasen mukaan pyritty välttämään aiempien tutkimusten aukkoja yhdistämällä näitä kahta tutkimushaaraa. Vaatteita on haluttu tutkia sekä esineinä että symboleina. Keskeinen ajatus on se, että vaatteet ovat materiaalista kulttuuria, joka ei vain heijasta kulttuuria, ihmisten toimintaympäristöjä ja yhteiskunnallisia ilmiöitä, vaan myös muodostaa näitä.²⁴ Oman tutkimukseni tavoitteena on tutkia perukirjoissa esiintyviä vaatteita oman aikakautensa esineinä, mutta tarkastella niitä myös siitä näkökulmasta, että ne ovat muodostaa oman aikansa rahvaan naisten pukeutumisen kulttuuria.

²⁴ Turunen & Niiranen 2019, 11–49.

2 Silkkiä ja sarssia - turkulaispiikojen vaateomaisuus perukirjoissa

2.1 Säädynmukainen pukeutuminen

Tässä alaluvussa tarkoitukseni on avata tutkimani aikavälin näkemyksiä pukeutumisen säätyrajoista ja vaatetuksen säätelystä erityisesti liittyen rahvaan pukeutumiseen. Lisäksi tarkastelen joitain esimerkkejä perukirjoissa esiintyvistä vaatteista ja materiaaleista siitä näkökulmasta, mitä ne kertovat säädynmukaisen pukeutumisen muutoksesta.

1700–1800-lukujen vaihteessa pukeutuminen ja kulttuuri sen ympärillä oli Suomessa ja Ruotsissa murroksessa. Pukeutumista oli Ruotsissa määrätty lähes koko 1700-luvun ajan ylellisyysasetuksilla, joita annettiin vuosisadan aikana yhteensä 11 kappaletta. Kustaa III kumosi ylellisyysasetukset, mutta hänen poikansa ja seuraajansa Kustaa IV Aadolfin aikana annettiin vielä pari asetusta, vuosina 1794 ja 1800. Vasta 1815 kaikki asetukset poistettiin Ruotsissa lopullisesti.²⁵ Erityisesti varhaisissa asetuksissa pyrittiin vahvistamaan pukeutumisen säätyrajoja. Näin esimerkiksi konkreettisesti kiellettiin rahvasta käyttämästä tietyn mallisia pukuja ja tietystä materiaalista valmistettuja vaatteita ja asusteita. Ylellisyysasetukset eivät olleet uusi ilmiö, ja niitä oli ollut käytössä Ruotsin valtakunnassa jossain muodossa jo 1500-, ja 1600-luvuilla.²⁶ Aiemmin asetukset olivat kuitenkin koskeneet pääasiassa porvaristoa ja papistoa. Vasta 1700-luvulla asetukset ulotettiin koskemaan kaikkia, myös rahvaan edustajia.

Vuonna 1734 kaksi turkulaista piikaa tuomittiin yli viikoksi vesileipävankeuteen siitä, että he olivat kaupungilla kulkiessaan käyttäneet säätyläisten pukuun kuuluvia paitoja ja silkkinauhoja.²⁷ Etnologi Bo Lönnqvist taas on kirjoittanut, että maaseudun ja kaupungin rahvas saattoi kiertää ylellisyysasetuksia ostamalla käytettyjä vaatteita vaatekojuista sekä saamalla työnantajiltaan vanhoja, muodista poismentäviä vaatteita.²⁸ Asetukset eivät siis estäneet rahvasta pukeutumasta tietyllä tavalla. Tapaukset asetusten rikkomisesta myös todistavat sen, että niitä ei aina kunnioitettu.

²⁵ Ennen Kustaa III:ta asetuksia annettiin vuosina 1720, 1727, 1731, 1734, 1735, 1736, 1745, 1746, 1756, 1766 ja 1770.; Jahnsson 1906, 172–173, 187.

²⁶ Andersson 2014, 15–17.

²⁷ Kuokkanen, Mutka & Ylimaunu 2015; Ojala 2002, 43.

²⁸ Lönnqvist (1978) 1979, 32, 50–54.

Moraalikäsitykset pukeutumisesta olivat sidoksissa ajatuksiin sääty-yhteiskunnan rajoista. Sääty-yhteiskuntaa pidettiin Jumalan säätämänä, ja jokaisella oli siinä oma paikkansa, jonka tuli näkyä ulkoisesta olemuksesta. Pukeutumisella oli keskeinen rooli säätyaseman osoittamisessa. Säädynmukaiseen pukeutumiseen, joka on aina ollut keskeisessä asemassa säätyaseman osoittamisessa.²⁹ Moraalinäkemykset liittyivät myös ylellisyyteen yleisesti. Ulkomaisten muotien omaksumista pidettiin moraalisenä rappeutumisena. Vuonna 1783 *Tidningar utgifne af Sällskap i Åbo* kirjoitti, että ulkomaisten vaatteiden, koristuksien, mausteiden ja juomien liiallinen käyttö hyödyntää vain ulkomaita, eikä valtakuntaa tai yksilöä itseään.³⁰ Ulkomaisten tavaroiden kulutuksesta puhuttaessa sävy on usein moralisoiva, ja ylellisyyttä kritisoidaan jatkuvasti.

Muodin jatkuvaa vaihtelua pidettiin myös taloudellisesti vahingollisena, joten Ruotsin valtio yritti merkantilistisella talouspolitiikalla rajoittaa ulkomaisia ylellisyystavaroita. Asetusten ja maahantuontikieltojen lisäksi pukeutumista yritettiin säädellä mallipuvuilla, jotka kauppakollegio kehitti ja valtiopäivät hyväksyivät. Pukumalleja säilytettiin kauppakollegioissa ja räätälien tuli tehdä vaatteet niiden mukaan. Tällä pyrittiin estämään vaatteiden mallin muuttuminen. Lisäksi mallipuvuilla myös vahvistettiin säätyeroja pukeutumisessa, koska tietyt pukumallit oli tarkoitettu vain ylemmille säädyille, ja kielletty alemmilta säädyiltä ja palkkaväeltä.³¹

Vuoden 1731 asetuksessa säätyrajat olivat vielä tiukat, palkolliset eivät sen mukaan saaneet käyttää silkkiä, puolisilkkiä, batistia tai hienoja liinakankaita vaatteissaan. Myöhemmin rahvaalta kiellettiin pönkkähameet, samettipäähineet, muhvit sekä jotkut eläinten nahat ja turkit. Samat tavarat olivat rahvaalta kiellettyjä myös vuoden 1773 asetuksessa. Rahvaan haluttiin myös käyttävän kotikutoisia kankaita tuontikankaiden sijaan. Asetukset jäivät kuitenkin niin tehottomiksi, että muutamaa vuotta myöhemmin rahvaalle sallittiin silkkiset ja puolisilkkiset myssyt. Vuosisadan loppua kohden yleinen mielipide alkoi kääntyä siihen suuntaan, että ihmisten tuli saada kuluttaa omien mieltymystensä mukaan ja varallisuutensa rajoissa.³² Vuoden 1770 asetuksessa päätettiin poistaa ylempiä säätyjä koskevat rajoitukset, mutta rahvaan pukeutumista rajoittavat kohdat säilytettiin. Vuonna 1773 asetuksesta julkaistiin suomeksi ne kohdat, jotka koskivat rahvaan pukeutumista. Palvelusväen kuitenkin

²⁹ Wirilander 1974, 45–46.

³⁰ *Tidningar utgifne af Sällskap i Åbo* 19.6.1783.

³¹ Pylkkänen 1982, 26–27.

³² Lehtinen & Sihvo, 8; Pylkkänen 1982, 22, 26–36.

sallittiin käyttävän emäntien lahjoittamia vaatteita.³³ Tässä mielessä palvelusväki on ollut erityisessä asemassa. Vaikka he ovat olleet rahvasta, niin heillä on ollut tavallaan lupa kiertää asetuksia.

Säätyrajat pukeutumisessa poistuivat vuoden 1794 ylellisyysasetuksessa. Vaikka säätykohtaisesta pukeutumisesta luovuttiin, niin asetus halusi kuitenkin palauttaa tiukemmat rajat ylelliselle kulutukselle. Ruotsin ja Venäjän välinen sota 1788–90 oli kuormittanut valtakunnan taloutta ja ihmisiä haluttiin kehottaa palaamaan ”esi-isiensä säästeliäihin ja terveihin elintapoihin”. Ylellisyyden turmiollisuutta korostettiin jälleen vuoden 1794 asetuksessa. Tosin tällä kertaa erilaista oli se, että asetukset kohdistettiin kaikkiin ihmisiin tasapuolisesti ja säätyrajojen korostamista välteltiin tietoisesti Ranskan vallankumouksen hengessä. Vaatteiden ja asusteiden mallien sijasta asetukset kohdistettiin nyt tiettyihin materiaaleihin, säätyyn katsomatta.³⁴

Perukirjat kertovat, että vuosisadan loppuvaiheella piikojen omistuksessa on ollut sellaisia vaatteita ja kankaita, jotka ovat aiemmin kielletty rahvaalta asetuksissa. Erityisesti silkki kiinnittää huomion, koska sen käyttö oli pitkään sallittu vain päähineissä. Silkkiä esiintyy jossain muodossa lähes kaikissa tarkastelemisiani perukirjoissa, ja sitä on muissakin vaatteissa, kuin päähineissä. Aineiston alkupuolella, Christina Mattsdotterin perukirjassa vuodelta 1800 esiintyy myös aiemmin kielletty asuste, muhvi.³⁵

Vuonna 1794 annettu ylellisyysasetus oli viimeinen Ruotsissa annetuista vaatetukseen vaikuttaneista asetuksista. Asetuksessa on nähtävissä myös se, että muoti alkoi Ruotsissa muuttua vanhasta kustavilaisesta tyylistä uuteen usklassiseen tyyliin, joka suosi kevyitä puuvillakankaita. Jäykät rokokoopuvut vaihtuivat paitamaisiin puuvillaleninkeihin. Vuoden 1794 asetuksessa kiellettiin valmistamasta naisten pukuja muodikkaimmista kankaista; hienosta pellavasta, kamritsista tai molli- sekä nokkospalttinasta. Riitta Pylkkäsen mukaan asetus myös määräsi, että kodin ulkopuolella sai käyttää vain mustia, valkoisia tai harmaita puolisilkkisiä tai kokosilkkisiä pukuja. Myös raidalliset kankaat piti olla näistä väreistä valmistettuja. Muun värisiä vanhoja takkeja ja turkiksia sai kuitenkin käyttää. 1700-luvun lopussa muodikkaat säätyläisnaiset siirtyivät käyttämään usklassista paitapukua, kun taas

³³ Lehtinen & Sihvo, 8–10.

³⁴ Pylkkänen 1982, 35.

³⁵ TKA, Tmra, B1c:4–15; TKA, Tmra, B1c:6, Christina Mattsdotterin perukirja 27.1.1800.

rahvaan naiset käyttivät vielä vanhempaan muotiin kuulunutta röijypukua.³⁶ Tämä näkyy esimerkiksi vuoden 1794 kahvikieltoa esittävässä tunnetussa maalauksessa, jonka on alun perin tehnyt Per Nordquist vuonna 1799 (Liite 1). Maalauksessa ja sen muunnelmassa kahvia nauttivat säätyläisnaiset ovat pukeutuneet uuden muodin mukaisiin paitapukuihin, mutta taustalla oleva piika on pukeutunut vanhan muodin malliseen röijypukuun.

Tässä tutkielmassa tarkastellut perukirjat sijoittuvat siis aikaan, jolloin rahvaan pukeutumista ei enää pyritty säädyn perusteella rajoittamaan. Perukirjoissa on kuitenkin nähtävissä, miten pukeutuminen on ollut siitä huolimatta säätykohtaista ja varallisuuserot ovat vaikuttaneet vaatteiden tyypeihin ja malleihin. Perukirjoista näkee sen, että piikojen mahdollisuudet hankkia kaikkein arvokkaimpia vaatteita olivat rajalliset. 1794 asetuksessa kiellettyjä kangaslaatuja ei juuri esiinny piikojen perukirjoissa, koska asetukset kohdistettiin antamisaikana muodissa olleisiin ulkomaisiin hienoihin kankaisiin, joihin piikojen varallisuus ei olisi riittänyt. Yllä mainituista kankaista vain nokkospalttinaa esiintyy perukirjoissa vähän. Nämä esiintyvät aineiston loppupuolella, vuosina 1806 ja 1809.³⁷

Tutkimani aikakauden pukeutuminen on aiemmassa tutkimuksessa jaettu usein muotipukuun ja kansanpukuun. Kansanpuvulla viitataan yleensä talonpoikaisväestön juhlapukuun, joka oli käytössä 1800-luvulle asti ja toimi inspiraationa suomalaisille kansallispuvuille.

Kansanpuvuille ominaista on se, että ne ovat olleet enimmäkseen kotitekoisia ja niissä on ollut alueellisia ja paikallisia erikoispiirteitä.³⁸ Bo Lönnqvist on määritellyt, että kansanpuku ”erottuu muotipuvusta teknisesti, ajallisesti, paikallisesti ja sosiaalisesti”. Muotipuku on nopeasti muuttuva, mutta laajalla alueella käytössä oleva puku. Kansanpuku taas voi pysyä kauan samanlaisena, mutta vaihdella suuresti alueittain. Kansanpukuun on otettu vaikutteita monista muotipuvun suuntauksista, mutta niiden valmistus on tapahtunut kansanomaisilla välineillä ja tavoilla. Ennen Ranskan vallankumousta muotipuku kehittyi lähinnä Euroopan hoveissa, josta se levisi säätyläisten käyttöön. Kansanpuku ja muotipuku eivät täysin kuitenkaan ole kulkeneet erillisiä linjojaan pitkin, vaan niiden voi nähdä kohdanneen toisensa aika ajoittain. Erityisesti kansanpuvulle on tyypillistä, että se on ottanut vaikutteita monista eurooppalaisista muotipuvun suuntauksista ja trendeistä, ja yhdistellyt niitä.³⁹

³⁶ Pylkkänen 1982, 35–36, 195–196.

³⁷ TKA, Tmra, B1c:12, Anna Catharina Engererin perukirja 10.9.1806; TKA, Tmra, B1c:15 Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

³⁸ Kaukonen 1985, 11–12.

³⁹ Lönnqvist 1979, 24, 36.

Vaikka kansanpuku nähdään yleisesti rahvaan pukuna, niin sillä yleensä viitataan maaseudun rahvaan ja talonpoikien pukeutumiseen. Kaupunkien rahvaalla on usein arveltu olleen paremmat kulutusmahdollisuudet, joten heidän pukeutumisensa ei välttämättä vastaa vakiintunutta kuvaa kansanomaisesta puvusta. Erityisesti Lounais-Suomesta ja suurten kaupunkien ympäristöistä on sanottu, että varsinaista kansanpukua ei näillä alueilla ole syntynyt, koska säätyläisvaikutus rahvaan vaatteisiin on ollut niin merkittävä. Nopeasti vaihtuvat muodit edesauttoivat sitä, että varakkailta seuduilla ylelliset materiaalit päätyivät kansanpukuun Länsi-Suomessa.⁴⁰ Kansanomaisen pukeutumisen kotitekoisuus ei näy tarkastelemisani perukirjoissa. Vaikka vaatteet ovatkin voineet olla kotitekoisia ja kotikutoisia, niin tästä ei ole perukirjoihin jäänyt mitään merkintää. Teollisista tuontikankaista sen sijaan on viitteitä, tätä käsittelem tarkemmin luvussa 2.3.

Muotipuvusta omaksuttiin piirteitä kansanpukuun, mutta joskus kansanpuvut toimivat myös muotipuvun innoittajina, esimerkiksi paimenromantiikassa ja varhaisessa kansallisromantiikassa. 1700-luvun valistusfilosofia oli alkanut ihannoida alempien yhteiskuntaluokkien pukeutumista luonnollisena vaihtoehtona muotipuvulle jo ennen laajempaa nationalistista liikehdintää.⁴¹ Huomioitavaa on se, että kansallisromanttinen pukuihannointi keskittyi talonpoikaistoon, jonka katsottiin edustavan pysyvyyttä ja perinteiden säilyttämistä. Kansakunnan historiaa etsiessä ihanteeksi nousi maaseudun talonpoika, jonka nähtiin pysyneen paikallaan ja säilyttäneen perinteiset tavat. Maaseudulta kaupunkiin piikomaan lähtenyt nuori nainen ei edustanut tätä ihannetta.⁴² Kaupunkien palvelusväessä yhdistyi äärimmäisessä tapauksessa kaikki, mitä moraalinvartijat eivät toivoneet alemmilta yhteiskuntaluokilta: liikkuvuus, muodin omaksuminen ja säätyrajojen hälveneminen.

2.2 Hame ja röijy – yleisimmät vaatteet piikojen perukirjoissa

Tässä alaluvussa on tarkoituksena tarkastella sitä, mitkä ovat kaikkein yleisimmät perukirjoissa esiintyvät vaatekappaleet ja mitä ne mahdollisesti kertovat turkulaisten palkollisina toimineiden naisten pukeutumisesta. Naisen puvun peruspiirteet pysyivät 1600–1800-luvuilla melko samanlaisina, mutta mallit ja kankaat vaihtelivat aikakausien mukaan. Puvun osat pysyivät kuitenkin enemmän tai vähemmän samoina, perustan pukeutumisessa

⁴⁰ Kaukonen 1985, 14–15; Lönnqvist 1979, 56.

⁴¹ Lönnqvist 1979, 24, 114–116; Pylkkänen 1982, 11–12.

⁴² Valkeapää 2023, 22–23.

muodostivat liivi, hame ja röijy. Röijyllä (*tröija*) tarkoitetaan lyhyttä hihallista, vartalonmyötäistä päällysvaateita, eräänlaista kangastakkia. Hame (*kiortel/kjortel*) taas on voinut viranomaisten kirjoituksissa tarkoittaa joko leninkiä tai vyötäröhametta.⁴³ Nämä peruspiirteet näkyvät tarkastelemisani perukirjoissa osittain.

Liivi (*lif*) on monitulkintainen vaatekappale, sillä se voi tarkoittaa monia eri vaatekappaleita. Liivillä tarkoitetaan kansanpuvussa sekä naisten että miesten hihattomia edestä kiinnitettäviä vaatekappaleita. Varhaismodernin naisen puvun liivistä puhutaan kuitenkin myös kureliivinä. Kureliivi (*snörlif*) yleensä viittaa 1700-luvulla käytettyyn, korsetin kaltaiseen valaanluilla tai muulla materiaalilla vahvistettuun vaatekappaleeseen. Kansanomaisessa pukeutumisessa kureliivi voi kuitenkin olla mikä tahansa naisen liivi, joka kiristettiin nyöreillä.⁴⁴

Säätyläispukeutumisessa kureliivi on kuitenkin nimenomaan luilla jäykistetty vaatekappale, joka määritti pitkään muotipuvun silhuettia 1700-luvulla. Kureliivi myös miellettiin säätytunnukseksi, ja säätyläisillä se oli ensin alusvaatteena, mutta hienoilla kankailla päällystettynä oli myös osa muotipukua. Kureliivin luoma puvun silhuetti liitettiin niin voimakkaasti säätyläisyyteen, että niiden poistuminen muodista Ranskan vallankumouksen aikoihin nähtiin symbolisena vanhan säätyjärjestelmän hylkäämisinä.⁴⁵

Snörlif-, tai pelkästään *lif*-nimisiä vaatteita aineistossa ei siis esiinny, mutta muutamassa asiakirjassa esiintyy *lifstycke*-nimisiä vaatekappaleita. Näitä on luetteloitu Anna Catharina Engerin, Helena Saforlinin ja Helena Jacobsdotterin perukirjoihin.⁴⁶ *Lifstycke* on yleensä suomennettu vain liiviksi, mutta on vaikeaa tietää, minkä tyylistä liivistä on ollut kyse. Pylkkäsen mukaan *lifstycke*-liivi on 1700-luvulla edustanut röijyn ja kureliivin välimuotoa ja esiintynyt pukuluetteloissa röijyn, kureliivin ja korsetin yhteydessä. Se oli kuitenkin korsettia tai kureliiviä väljempi ja solmittiin edestä nauhoilla. Jonkinlaisesta tukea antavasta vaatekappaleesta on siis kuitenkin ollut kyse. Pylkkänen mainitsee liivit juuri pienten kaupunkien porvariston, käsityöläisten ja vähäosaisimpien vaatekappaleeksi. Säätyläisetkin tosin käyttivät väljempää liivejä kotioloissa kureliivin sijaan. Liivien laadut vain vaihtelivat säädyn mukaan.⁴⁷ Vaikuttaa siltä, että erilaisten liivien välillä on siis kyse säätyeroista. Jäykät kureliivit ja korsetit mielletään säätyläisten vaatteisiin, kun taas väljemmät *lifstycke*-liivit ovat

⁴³ Lehtinen & Sihvo 2005, 50.

⁴⁴ Lehtinen & Sihvo 2005, 32, 50.

⁴⁵ Pylkkänen 1982, 83–88.

⁴⁶ TKA, Tmra, B1c:12, Anna Catharina Engerin perukirja 10.9.1806; TKA, Tmra, B1c:13, Helena Saforlinin perukirja 8.1.1807; TKA, Tmra, B1c:13, Helena Jacobsdotterin perukirja 4.3.1807.

⁴⁷ Pylkkänen 1982,

olleet alemmille säädyille ja rahvaalle tyypillisempiä vaatekappaleita. Ildikó Lehtisen ja Pirkko Sihvon *Rahwaan puku* -teoksessa liiveistä käytetään termiä *lifstycke*, mutta tässä yhteydessä niillä tarkoitetaan kansanpukuihin kuuluvia talonpoikaisnaisten ja miesten liivejä.⁴⁸ Pidän kiinnostavana, että liivejä esiintyy piikojen perukirjoissa niin vähän, vaikka ne perinteisesti nähdään juuri rahvaan naisten vaatekappaleena.

Taulukko 2: Perukirjoissa eniten esiintyvien vaatteiden ja asusteiden määrät 1798–1809.

	<i>bindmössa</i>	<i>förkläde</i>	<i>kjortel</i>	<i>lintyg</i>	<i>mössa</i>	<i>näsduk</i>	<i>strumpor</i>	<i>tröija</i>
Helena Henricsdotter (1798)			1		3			4
Maria Israëlsdotter (1799)		7	4	6	6	4	3	1
Christina Mattsdotter (1800)		6	10	5	1	1		7
Maria Ericsson (1801)		2	4	2	3	2		4
Helena Andersdotter (1804)		2	3		1	5		
Catharina Blom (1805)	3	2	6	4	1	2	3	4
Margaretha Frisk (1806)	2	3	5	3			3	2
Anna Catharina Engerer (1806)	3	4	6	4		5	7	6
Helena Saforlin (1807)	6	7	5	9		10	8	8
Helena Jacobsdotter (1807)	2	2	2	2			1	6
Maria Catharina Stenmann (1808)			2		4			3
Brita Johansdotter Sandberg (1809)		16	7	10		12	4	7
Yhteensä	16	51	58	45	19	43	29	53

Taulukon sanojen suomennokset: *bindmössa* = tykkimyssy, *förkläde* = esiliina, *kjortel* = hame, *lintyg* = paita, aluspaita, *mössa* = myssy, *näsduk* = nenäliina, *strumpor* = sukat, *tröija* = röijy. Lähde: TKA, Tmra, B1c:4–15.

Yllä olevaan taulukkoon olen sisällyttänyt ne vaatteita tai asusteita koskevat termit, jotka esiintyvät aineistossa vähintään 15 kertaa. Taulukosta pystyy havaitsemaan, että yleisimpiä piikojen vaatteita ovat hameet ja röijyt. Hameita esiintyy kaiken kaikkiaan 58 kappaletta, ja

⁴⁸ Lehtinen & Sihvo, 50–51.

hame onkin ainoa vaatekappale, joka löytyy jokaisen piian perukirjasta. Esiliinoja esiintyy lähes yhtä usein kuin röijyjä. Tämän jälkeen yleisimpiä ovat aluspaidat, *lintyg* ja nenäliinat, *näsduk*.

Omassa aineistossani juuri röijyt ja hameet ovat piikojen yleisimpiä vaatekappaleita, mikä näkyy taulukossa 2. Jostain syystä kureliivejä tai liivejä ei esiinny. Kansanpuvuissa liivit ovat merkittävässä osassa, joten niiden puuttuminen tuntuu yllättävältä. Kansanpuvut kuitenkin perustuvat lähinnä maaseudun talonpoikien pukeutumiseen, joten ehkä tässä tapauksessa kaupunkilaisrahvaan pukeutuminen on ollut erilaista. Tutkimillani henkilöillä on voinut olla kaupungissa paremmat mahdollisuudet omaksua pukeutumiseensa säätyläispiirteitä. Ehkä siksi kansanomaisia liivejä ei heidän pukeutumisessaan esiinny. Säätyläispukeutumiseen kuuluneiden kureliivien puuttuminen on silti mielenkiintoista. Ehkä kureliivit ovat olleet erityisen vaikeasti saatavilla piioille siksi, että niitä ei ole voinut antaa yhtä helposti eteenpäin. Kureliivit on kuitenkin teetetty räätälillä henkilön omiin mittoihin sopivaksi, joka on tehnyt siitä erityisen arvokkaan vaatekappaleen. Pohdin myös mahdollisuutta, että jos piiat ovat omistaneet yhden kureliivin, niin heidät on saatettu haudata se päällä. Tiina Kuokkasen tutkimuksessa oululaisista piioista on laajasta aineistosta huolimatta vain yksi maininta kureliivin omistaneesta henkilöstä, ja hänkin on ollut Kuokkasen aineiston juuri laajimman vaatevalikoiman omistaja.⁴⁹

Röijyjen lisäksi puvun yläosana saattoi toimia myös nuttu (*kåfta/kofta*). Röijyn ja nutun ero ei aina ole aivan yksiselitteinen, koska molemmat ovat pitkähihaisia ja vartalonmyötäisiä yläosia. Termejä käytetään välillä myös sekaisin. Nuttua pidetään usein röijyä väljempänä. Täytyy myös muistaa, että perukirjoissa käytetyt termit eivät aina ole vastanneet kansan kieltä, joten sekaannuksia voi sattua.⁵⁰ Nuttujen esiintyminen omassa aineistossani huomattavasti vähemmän kuin röijyjä, vain neljässä perukirjassa. Röijyjä esiintyy kaikilla, paitsi Helena Andersdotterilla. Hänelle on kirjattu viisi nuttua.⁵¹

Kansallispuvuille tyypillisiä raidallisia hamekankaita alettiin kutoa Etelä- ja Länsi-Suomessa 1700-luvulla. Niiden esikuvana toimivat teollisesti valmistetut kalminkkikankaat, jotka olivat osa säätyläisten muotipukua 1700-luvun puolivälin tienoilla. Rahvaan juhlahameet olivat

⁴⁹ Kuokkanen 2014, 52.

⁵⁰ *Ibid*; Lehtinen & Sihvo 2005, 50.

⁵¹ TKA, Tmra, B1c:4–15.

ensin yksivärisiä, mutta raidalliset hameet yleistyvät vuosisadan lopulla.⁵² Aineistossa nousee useasti esiin raidallisia hameita. Perukirjaan on siis erikseen mainittu se, onko vyötäröhame yksivärinen vai raidallinen. Suurimmassa osassa perukirjoja esiintyy vähintään yksi raidallinen hame. Tavallisimmin ne on valmistettu puuvillasta, sarssista tai pellavasta.⁵³

Raidalliset hameet ja röijyt ovat välillä ilmoitettu perukirjoissa yhdessä. Esimerkiksi Brita Johansdotter Sandbergin perukirjaan on kirjattu samalle riville yhdessä siniraitainen hame ja röijy (*Blå Randig Bomuls Kjortel och tröja*).⁵⁴ Se, että hame ja röijy on tällä tavalla mainittu yhdessä viittaa mielestäni siihen, että ne ovat muodostaneet samasta kankaasta tehdyn kokonaisuuden. Mainitsin ylempänä siitä, että vuonna 1799 tehdyssä maalauksessa on kuvattu palvelija röijypuvussa, ja säätyläisnaiset uuden muodin mukaisissa paitapuvuissa.

Vanuhameita (*stubb*) esiintyy neljässä perukirjassa. Kahdesta niistä on mainittu niiden olevan vanhoja.⁵⁵ Vanuhameet olivat erityisesti talvella käytetty paksuja alushameita. Niitä käytettiin erityisesti 1700-luvun puolivälissä luomaan hameisiin muodinmukaisen leveän silhuetin. Vanuhameet poistuivat säätyläisten käytöstä uusklassisen muodin tulon jälkeen.⁵⁶

Taulukosta 2 on nähtävissä se, että jokaiselta piialta löytyy vähintään yksi päähine. Yleensä perukirjaan on kirjattu ylös vain *mössa*, joka jättää paljon tulkinnanvaraa. Tällä termillä on kuvattu lähestulkoon kaikkia naisten päähineitä. Niillä, joiden luettelosta ei löydy *mössa*-nimistä päähinettä, löytyy kuitenkin yleensä tarkennettu version *bindmössa*, eli tykkimyssy. Tykkimyssy on ollut yleinen ja suosittu päähine, joten voi myös olla, että vaikka perukirjaan on merkitty vain *mössa*, on sillä silti tarkoitettu juuri tykkimyssyä.

Brita Sandbergin perukirja poikkeaa muista, sillä hänelle ei ole merkitty myssyjä. Hänen ainoa päähineensä on puuvillasta valmistettu *casnett*, kasketti. Tämän nimisiä hattuja löytyy asiakirjoista erityisesti Helsingistä 1700-luvun alkupuolelta, ja ne ovat mahdollisesti aikaistensa ranskalaisten *casquette*-hattujen kaltaisia. 1790-luvulla oli kuitenkin muodissa myös niin sanottuja *casque*-kypärähattuja. Kypärähattuja esiintyy esimerkiksi Porvoon valtiopäiviä kuvaavassa maalauksessa.⁵⁷ 1700-luvun alussa esiintyvät *caschette*, *caschett* -nimiset päähineet ovat olleet huppumaisia, karpusta muistuttavia myssyjä, jotka on

⁵² Kaukonen 1985, 29–30.

⁵³ TKA, Tmra, B1c:4–15.

⁵⁴ TKA, Tmra, B1c:15 Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

⁵⁵ TKA, Tmra, B1c:4–15

⁵⁶ Pylkkänen 1982, 97, 199.

⁵⁷ TKA, Tmra, B1c:15 Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809; Pylkkänen 1982, 294.

valmistettu tavallisesti sametista. Tällainen vanhanmallinen päähine esiintyy säätyläisnaisen perukirjassa vielä vuonna 1751.⁵⁸ Pidän epätodennäköisenä, että Brita Sandbergin päähine olisi ollut lähes sata vuotta vanhaa muotia, uudemman muodin sijaan. *Caschett* ja *casque* ovat termeinä toisilleen sukua, joten vaikka *caschett* ei olisi ollut tämän muodikkaan hatun yleisesti käytetty termi, uskon sillä silti tarkoitettavan juurin kypärähattua tai jotain sen kaltaista myssyä.

Karpus (*carpus*, *kårpus*) on myös huppumainen päähine, jota kuvaillaan kirjallisuudessa talvihupuksi- tai myssyksi. Niitä esiintyy Maria Israelsdotterin ja Christina Mattsdotterin perukirjoissa yksi kappale. Maria Israelsdotterin karpus on valmistettu villakankaasta ja Christina Mattsdotterin kamlotista, eli eräänlaisesta villakankaasta myös. Nämä eivät ole kyseisten piikojen ainoita päähineitä, sillä heille on kirjattu myös muita myssyjä.⁵⁹ Eri tyylisten, ja eri materiaalista valmistettujen päähineiden voisi kuvitella liittyvän ainakin siihen, että eri vuodenaikoina on tarvinnut erilaisia päähineitä.

Erilaisia liinoja, asiakirjoissa *duk*, esiintyy koko aineiston läpi runsaasti. Yleisimpiä tyyppejä näistä ovat nenäliinat, *näsdukar*, joita löytyy lähes jokaisen piian perukirjasta. Nenäliina ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, koska termillä on saatettu tarkoittaa muutakin, kuin mihin itse olemme tottuneet sen liittämään. Olen laskenut nenäliinat mukaan vaatteisiin ja asusteisiin siksi, koska ne esiintyvät perukirjoissa vaatteiden kanssa samassa kategoriassa. Myös Pylkkänen on tuonut aiemmin esiin, että jos nenäliinat esiintyvät perukirjoissa päähineiden, kuten myssyjen yhteydessä, niin niillä on saatettu tarkoittaa jonkinlaisia päähän laitettavia liinoja. Erityisesti jos liinat ovat hienommasta materiaalista valmistettuja.⁶⁰ Omassakin aineistossani esiintyy monia nenäliinoja, jotka mainitaan jollain tavalla koristelluiksi tai tietyn kuvioisiksi. Kun nenäliinat mainitaan päähineiden tai muiden asusteiden kanssa, tai ne kuvaillaan hienommasta materiaalista valmistetuiksi, niin arvelisin niiden olevan tarkoitettu asusteiksi, ei nenän pyyhkimiseen. Asiayhteys ja pienet vihjeet asiakirjoissa auttavat näin pohtimaan, minkälaisesta liinasta on saattanut olla kyse. On silti myös tavaroita, joista on yksinkertaisesti mahdotonta päätellä tarkempaa käyttötarkoitusta. Joskus tekstiilit ovat perukirjoissa myös melko sekavassa järjestyksessä, ja vaatteiden seassa on myös

⁵⁸ Pylkkänen 1970, 317.

⁵⁹ TKA, Tmra, B1c:5 Maria Israelsdotterin perukirja, 3.6.1799; TKA, Tmra, B1c:6, Christina Mattsdotterin perukirja 27.1.1800.

⁶⁰ Pylkkänen 1982, 246–247.

kodintekstiileitä. Siinä tapauksessa yksinkertaisesta puuvillaliinasta on melko mahdotonta sanoa, onko se ollut käytössä pöytäliinana vai vaikka kaulaliinana.

On muitakin esineitä, joita saattaa vahingossa luulla kodintekstiileiksi, vaikka ne ovat tosiasiaassa olleet asusteita. *Serviette* on tarkoittanut aikaisemmin lautasliinan sijasta myös kaulahuivia. Kaulahuivit, *halsdukar*, olivat läpi 1700-luvun yleisimpiä asusteita, joita esiintyy lähes kaikkien naisten puvussa säädystä riippumatta.⁶¹ *Serviette*-nimitys oli ilmeisesti jo 1700-luvun alkupuolella vanha, mutta olen silti olettanut omassa aineistossani esiintyvien *serviette*-liinojen olevan kaulaliinoja. Tässäkin auttaa konteksti, jos liina mainitaan perukirjassa vaatteiden ja asusteiden yhteydessä, on se todennäköisemmin niihin kuuluva esine, ei keittiötekstiili. Perukirjoissa esiintyy sekaisin sekä *halsduk*-, että *serviette*-liinoja.⁶²

Jalkineita ei esiinny jokaisessa perukirjassa. Niissäkin perukirjoissa, joissa niitä esiintyy, niitä on useimmiten vain yksi pari, enimmillään kolme. Esimerkiksi Maria Israelsdotterin perukirjassa on mainittu yksi pari kenkiä ja yksi pari tohveleita. Kenkiä on hyvin pieni määrä, vaikka henkilöllä olisi ollut muuten suuri vaatevarasto. Perukirjoissa olevat kengät eivät ole yleensä kuitenkaan arvioitu kovin arvokkaaksi.⁶³ Voi olla, että piioilla ei ole ollut varaa moniin kenkiin, joten satunnaiset kenkäparit ovat kuluneet käytössä huonoiksi.

2.3 Kamlottia ja karttuunia – materiaalit perukirjojen vaatteissa

Piikojen perukirjoissa esiintyy monipuolisesti erilaisia kangastyyppejä. Usein esiintyviä vaatteiden materiaaleja ja tyypppejä ovat puuvilla, pellava, kamlotti, karttuuni, villa, turkis ja sarssi. Näiden lisäksi esiintyy erilaisia silkkikankaita. Näitä ovat tafti, silkkisarssi, moaree ja satiini. Myös silkkiä edullisempaa puolisilkkiä esiintyy joitain kertoja. Puolisilkillä tarkoitetaan kangasta, jossa on kudottu sekaisin silkin kanssa jotain muuta materiaalia. Jos kangas on ollut jotain tiettyä laatua, niin perukirjaan on usein kirjattu tämä tarkkaan ylös. Esimerkiksi silkki ja tafti on merkattu erikseen, vaikka tafti on silkkikangas. Brita Sandbergin perukirjaan on merkitty muun muassa harmaavalkoinen taftiesiliina (*grå och hwit tafts förkläde*) sekä 2 puolisilkistä esiliinaa (*half Siden förkläden*).⁶⁴

⁶¹ Pylkkänen 1982, 246–247.

⁶² TKA, Tmra, B1c:4–15.

⁶³ TKA, Tmra, B1c:5 Maria Israelsdotterin perukirja, 3.6.1799; TKA, Tmra, B1c:4–15.

⁶⁴ TKA, Tmra, B1c:15, Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

Taulukossa 3 on listattuna kahdeksan perukirjojen vaatteissa ja asusteissa eniten esiintyvää materiaalia, ja miten monta kappaletta niitä esiintyy kunkin aineiston henkilön perukirjassa. Numerot eivät kerro sitä, miten monta kertaa kyseinen sana esiintyy, vaan miten monta mistäkin materiaalista valmistettua vaatekappaletta on. Esimerkiksi, jos perukirjaan on merkitty 3 paria villasukkia, niin olen merkinnyt ylös villan esiintyvän kolme kertaa, koska lasken sukkaparit omiksi vaatekappaleikseen. Vaatteissa voi olla myös kahta eri materiaalia. Esimerkiksi turkiksien kohdalla on voitu mainita, että kyseessä on esimerkiksi kamlottiturkis (*Camlotts Päls*), jolloin kyseessä on oletettavasti kamlotilla päällystetty vaate, jossa on turkisvuori.⁶⁵ Materiaaleilla on erilaisia kirjoitusmuotoja, joista olen valinnut taulukkoon yleisimmin käytetyn. Materiaalit ja niiden suomennokset ovat seuraavat: *siden*, *silken*, *silkes* = silkki, *bomull*, *bomulstyg* = puuvilla, *camlott* = kamlotti, *cattun* = karttuuni, *linne*, *lin* = pellava, *päls* = turkis, *sarce*, *sarge* = sarssi, *ull*, *yлле* = villa. Silkin kohdalla olen laskenut kokonaisuutensa mukaan myös taftin, silkkisarssin ja puolisolkin. Täytyy myös ottaa huomioon, että monien vaatekappaleiden ja asusteiden kohdalla ei ole mainintaa siitä, mitä materiaalia ne ovat. Kaikkia materiaaleja on voinut esiintyä enemmän, mutta ne on jostain syystä jätetty mainitsematta.

⁶⁵ TKA, Tmra, B1c:6, Christina Mattdotterin perukirja 27.1.1800.

Taulukko 3: Eri materiaalien esiintyvyys turkulaisten piikojen perukirjoissa vuosina 1798–1809.

	<i>bomull</i>	<i>camlott</i>	<i>cattun</i>	<i>linne</i>	<i>päls</i>	<i>sarce</i>	<i>siden</i>	<i>yлле</i>
Helena Henricsdotter (1798)						1		
Maria Israëlsdotter (1799)	7	4	3	6	2	1	2	4
Christina Mattsdotter (1800)	3	8	2	1	4	7		
Maria Ericsson (1801)	1	3	2		1	5	2	
Helena Andersdotter (1804)			1		1	1	1	1
Catharina Blom (1805)	4	1	1	1	1	2	1	3
Margaretha Frisk (1806)	1	3	1	4	1	1	2	3
Anna Catharina Engerer (1806)	3	3	4	2		1	5	
Helena Saforlin (1807)	7	3	5	4	1	4	3	4
Helena Jacobsdotter (1807)	5	1	1		1			
Maria Catharina Stenmann (1808)		3		1	1	1	4	
Brita Johansdotter Sandberg (1809)	19	2	3		2	1	9	1
Yhteensä	50	31	23	19	15	25	29	16

Lähde: TKA, Tmra, B1c:4–15.

Taulukosta on nähtävissä, että puuvillaa esiintyy materiaaleista kaikkein eniten. Toiseksi näkee myös sen, että Brita Sandbergin suuri määrä puuvillaisia vaatteita vääristää lukuja. Brita Sandbergin vaatevarasto on ollut todella runsas ja puuvillaa esiintyy siinä paljon. Hänelle on esimerkiksi yhdelle perukirjan riville merkitty 10 kappaletta raidallisia,

puuvillaisia esiliinoja.⁶⁶ Silti on kiinnostavaa, että vaikka Brita Sandbergia ei otettaisi huomioon, niin puuvilla mainitaan vaatteiden materiaalina pellavaa useammin.

Pellavan kohdalla olen laskenut taulukkoon mukaan vain sellaiset vaatekappaleet, joita on kuvattu sanoilla *linne*, *linn*. Täytyy kuitenkin huomioida, että aiemmassa alaluvussa mainitut paidat, *lintyg*, ovat todennäköisesti olleet valmistettuja pellavasta, joten pellavaa on hyvin mahdollisesti ollut vielä enemmän, kuin taulukon 3 luvut kertovat. Puuvillan yleistyessä materiaalina en pidä mahdottomana, että aluspaitoja olisi valmistettu myös siitä. Ainakin säätyläisillä puuvillaa alettiin käyttää aluspaitojen materiaalina 1700-luvun lopussa.⁶⁷ *Lintyg* on ollut vakiintunut nimitys aluspaidoille, mutta vaate ei nimestä huolimattaan tarkoita aina kirjaimellisesti pellavakangasta. Siis pidän mahdollisena, että piioillakin on saattanut olla puuvillasta valmistettuja aluspaitoja. Jos taas kaikkien aluspaitojen oletettaisiin olevan pellavaa, niin silloin se olisi ylivoimaisesti eniten esiintyvä materiaali.

Röijyissä ja hameissa tyypillisiä vaatteiden materiaaleja ovat olleet kamlotti ja karttuuni. Kamlotti on yksiväristä kaksiniitistä tiivistä villakangasta. Kaksiniitinen viittaa sidostyyppiin, jolla kangas on kudottu. Kamlotti on ollut arvokas ostokangas, jota on 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa tuotu Ruotsiin Ranskasta ja Englannista.⁶⁸ Kamlottia esiintyy myös säätyläisten puvussa koko 1700-luvun ajan aina 1800-luvun alkuun asti. Sekin on siis ollut osa sekä säätyläisten että rahvaan pukeutumista. Koska kamlotti on villakangas, niin sitä on käytetty erityisesti talvella, esimerkiksi myös turkisten päällyksenä.⁶⁹

Karttuuni taas on tiheää palttinasidoksista, yleensä painokuviollista puuvillakangasta. Karttuunia valmistettiin kuitenkin myös pellavasta, ja erityisesti aikaisemmin 1700-luvulla oli yleistä, että eurooppalaiset yrittivät pellavakarttuuneilla jäljitellä intialaisia kuviollisia puuvillakankaita. Karttuuni on ollut ostokangas, jota on tuotu Suomeen muun muassa Keski-Euroopasta ja Venäjältä. Ruotsissakin valmistettiin karttuuneja, mutta tuontikielloista huolimatta ulkomaisia kankaita salakuljetettiin yksityisiä reittejä pitkin. Karttuuni oli osa sekä säätyläisten että rahvaan vaatekannasta.⁷⁰ Koska karttuuni voi olla myös pellavasta valmistettua, niin se on taulukossa luokiteltu erikseen puuvillasta. Karttuuni-nimitys viittaa myös nimenomaan siihen, että kankaaseen on painettu kuvioita, joten se eroaa valmistustavassaan

⁶⁶ TKA, Tmra, B1c:15 Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

⁶⁷ Pylkkänen 1982, 234.

⁶⁸ Kaukonen 1985, 359.

⁶⁹ Pylkkänen 1982,

⁷⁰ Kaukonen 1985, 359; Pylkkänen 1982, 59–61.

muista puuvillakankaista. Useimmiten perukirjoissa ei ole kuvailtu karttuunin kuviointia yksityiskohtaisesti. Tyypillisesti mainitaan vain materiaali, ja vaateen tyyppi. Joitain poikkeuksia on, sillä Helena Saforlinin perukirjasta löytyy maininta punavalkoisesta, pilkullisesta karttuunileningistä.⁷¹

Sarssia esiintyy myös paljon. Sarssi on palttinasidoksinen, puolivillainen ja joskus toimikkainen kangas, jonka loimi on pellava- tai puuvillalankaa. Sarssi voi kuitenkin viitata monenlaiseen kankaaseen, ja teollisessa tekstiiliterminologiassa sillä viitataan silkkiloimiseen, villakuteiseen kankaaseen (ransk. *serge*).⁷² Perukirjoissa sarssi esiintyy muodossa *Sarce*. Silkkisarssista taas käytetään nimitystä *sidensarce*. Vaikka terminologiat ovat välillä hieman epäselviä on mielestäni todennäköistä, että piikojen perukirjoissa sarssikankaaiset vaatteet ovat villaa, puuvillaa ja pellavaa, eivätkä silkkiä tai puolisilkkiä. Jo termin silkkisarssi olemassaolo kertoo siitä, että on ollut tarvetta tehdä ero edullisemmän sarssin ja arvokkaamman silkkisarssin välille. Siksi uskon, että piikojen perukirjoissa *Sarce* viittaa nimenomaan ei-silkkiseen sarssikankaaseen.

Tafti ja silkkisarssi ovat silkkikankaita. Tafti on palttinasidoksinen tiivis silkkikangas, joka on jäykistetty ns. kuormitusaineilla. Tafti ja silkkisarssi ovat olleet molemmat yksiä suosituimmista silkkilaaduista, joita on myös kudottu Ruotsissa jo varhaisessa vaiheessa. Satiini viittaa myös usein kiiltäväpintaiseen silkkikankaaseen, tosin sekin on voitu valmistaa puuvillasta tai villasta.⁷³ Silkkisarssia esiintyy perukirjoissa enimmäkseen myssyjen materiaalina. Taftia on käytetty monipuolisemmin. Perukirjat sisältävät taftista valmistettuja myssyjä, esiliinoja, muita asusteita sekä yksittäisen mekon ja röijyn.⁷⁴

Taulukossa 3 laskin silkin mukaan silkkisarssin ja taftin, koska niiden voi turvallisemmin olettaa olevan silkkikankaita. Aineistossa esiintyy myös moareeta, jota en laskenut mukaan, koska se on saatettu valmistaa myös puuvillasta. Moaree oletetaan usein silkkikankaaksi, ja sitä on käytetty tyypillisesti tykkimyssyjen päällystämiseen. Moaree esiintyy Maria Israelsdotterin perukirjassa, jossa se on nimenomaan myssyn materiaalina.⁷⁵

⁷¹ *Röd och hwit Prickig Cattuns Dito*; TKA, Tmra, B1c:13 Helena Saforlinin perukirja, 8.1.1807.

⁷² Kaukonen 1985, 359–360

⁷³ *Ibid.*; Pylkkänen 1982, 38, 42.

⁷⁴ TKA, Tmra, B1c:4–15.

⁷⁵ Kaukonen 1985, 359–360; TKA, Tmra, B1c:5 Maria Israelsdotterin perukirja, 3.6.1799.

Jotkin materiaalit ovat hankalia juuri siksi, että niistä ei varmaksi voi sanoa, mistä ne on valmistettu. Esimerkiksi Christina Mattsdotter on omistanut satiinisen turkiksen, jonka kohdalla ei ole tarkennettu sitä, millainen satiini on kyseessä. Kuten aiemmin mainittu, satiini on saattanut olla valmistettu puuvillasta tai villasta, vaikka se usein liitetäänkin silkkiin. Mattsdotterin satiiniturkis (*Satin Päls*) on arvioitu vain 12 killingin arvoiseksi.⁷⁶ Arvelen, että tässä tapauksessa on ollut kyseessä jokin edullisempi kangas, kuin silkki. Jos kyseessä olisi silkkikangas, vaate olisi todennäköisesti paljon arvokkaampi ja perukirjassa olisi mainittu se, että kyseessä on silkkinen vaate.

Silkki on merkittävä materiaali siksi, että sen käyttöön puututtiin niin monissa 1700-luvun asetuksissa. Vuosisadan alkupuolella annetuissa ylellisyysasetuksissa silkki ja puolisolki olivat rahvaan edustajilta kiellettyjä kokonaan kaikissa muissa tekstiileissä, paitsi päähineissä ja kaulahuiveissa.⁷⁷ Tämä ei toki tarkoita, etteivätkö ihmiset olisi uhmanneet asetuksia. 1730-luvun tapaus, jossa turkulaiset piikat vangittiin silkkinauhujen käytöstä kertoo, että rahvas on löytänyt teitä käyttää kiellettyjä materiaaleja asetusten ollessa tiukkojakin.⁷⁸ Oman aineistoni ajanjaksona nämä kiellot olivat kuitenkin poistuneet. Silkkiä esiintyy mielestäni yllättävänkin paljon ottaen huomioon sen rahallisen arvon sekä tietynlaisen statussymbolin merkityksen säätyläisillä. Kokonaisia silkistä valmistettuja vaatekappaleita on kuitenkin hyvin vähän, näitä ovat omistaneet vain kolme piikaa. Margaretha Frisk on omistanut puolisolkkisen nutun, Anna Catharina Engerer silkkisarssisen röijyn ja Brita Sandberg puolisolkkisen leningin sekä taftileningin.⁷⁹ Brita Sandberg on omistanut myös kaksi puolisolkkista esiliinaa. Hänellä on ollut hyvin suuri omaisuus verrattuna moneen muuhun henkilöön aineistossani.⁸⁰ Se, että silkkiä on käytetty esiliinoiniin on kiinnostavaa. Esiliina nähdään nykyään vaatteena, jonka tarkoitus on suojata muita vaatteita. Arvokkaan materiaalin käyttö esiliinassa viittaa siihen, että kyseisiä esiliinoja on käytetty muussa tarkoituksessa. Voi olla, että Brita Sandbergin esiliinat ovat olleet enemmän koristeellisessa tarkoituksessa, tai hänen työnkuvansa on ollut sellainen, jossa hänen vaatteensa eivät ole likaantuneet. Korkeampi asema, kuten taloudenhoitaja myös selittäisi hänen huomattavaa omaisuuttaan.

⁷⁶ TKA, Tmra, B1c:6, Christina Mattsdotterin perukirja 27.1.1800.

⁷⁷ Pylkkänen 1982, 28.

⁷⁸ Ojala 2002, 43.

⁷⁹ TKA, Tmra, B1c:12, Margaretha Friskin perukirja 11.8.1806; TKA, Tmra, B1c:12, Anna Catharina Engererin perukirja 10.9.1806; TKA, Tmra, B1c:15 Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

⁸⁰ TKA, Tmra, B1c:15 Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

Suuri osa silkkisistä vaatteista on pieniä asusteita, kuten päähineitä ja liinoja. Tämä on hyvin linjassa sen kanssa, että aiemmin 1700-luvulla nämä olivat juuri ne vaatteet, joissa silkin käyttö rahvaalla oli sallittua. Vuosisadan vaihteessa silkkivaatteet eivät kuitenkaan enää olleet säätykohtaisia. Silti suuria silkkivaatteita ei esiinny. Voi olla, että silkistä valmistetut suuret vaatekappaleet ovat olleet piioille liian arvokkaita käytettynäkin. Silkkivaatteet ovat vanhoina säilyttäneet arvonsa, ja niitä on voitu pitää liian arvokkaina vaatekappaleita antaa palkaksi palvelusväelle. Isäntäväki on saattanut haluta pitää suuret määrät silkkiä sisältävät vaatteet itsellään, koska vanha kangas on voitu käyttää uuden muodin mukaisiin vaatteisiin.

Vaatteiden uudelleenkäytön kulttuurista kerron tarkemmin seuraavassa luvussa.

Silkin tärkeydestä ylellisyystavarana kertoo esimerkiksi se, että Euroopassa yritettiin 1700-luvun aikana kasvattaa silkkitoukkia, jotta tätä kallisarvoista kangasta olisi voitu tuottaa kotimaisesti. Monet kiellot silkkiä kohtaan kohdistuivatkin juuri ulkomaiseen silkkiin.

Turkiksia (*päls*) esiintyy lähes kaikissa perukirjoissa. Turkuun turkiksia tuotiin Venäjältä 1700-luvulla ja vielä 1800-luvun alussakin. Turkiksilla tarkoitetaan talvisia päällysvaatteita, jotka on vuorattu tai koristeltu turkilla. Turkiksien käyttöä pyrittiin 1700-luvun alussa rajoittamaan asetuksilla. Rajoitukset asetuksissa ovat kuitenkin kohdistuneet tiettyjen eläinten turkkeihin, ja turkiksiksi kirjatut vaatteet ovat voineet olla hyvin monenlaisia. Perukirjoissa esiintyvien turkisten kohdalla ei yhdessäkään ole kerrottu, että niissä olisi käytetty vuorena jonkun tietyn eläimen turkkia. Sen sijaan on kuvailtu sitä, mitä päälliskankaita niissä on käytetty ja minkä värisiä ne ovat olleet. Yleisin turkiksen yhteydessä mainittu kangas perukirjoissa on kamlotti eli villakangas. Esimerkiksi Helena Jacobsdotterille on kirjattu vanha kretliinin eli violetin väriinen kamlottiturkis (*Gredlin Camlottts Päls gl*). Kamlottiturkis on ollut Helena Jacobsdotterin perunkirjoituksen arvokkain vaatekappale. Säätyläisnaisten muotiin olivat tulleet jo varhain 1700-luvun alussa lyhyet päällysvaatteet, kuten esimerkiksi turkikset.⁸¹ Kansannaiset ovat 1700-luvulla käyttäneet talvella turkiksilla vuorattuja liivejä ja röijyjä. 1800-luvun puolella siirryttiin käyttämään villakankaisia päällystakkeja turkkiröijyjen sijaan.⁸² Pidän hyvin todennäköisenä, että piikojen perukirjoissa mainitut turkikset ovat olleet juuri tämän tyyppisiä, lyhyitä turkisiröijyjä.

⁸¹ Pylkkänen 1982, 300–301; TKA, Tmra, B1c:4–15; TKA, Tmra, B1c:13, Helena Jacobsdotterin perukirja 4.3.1807.

⁸² Kaukonen 1985, 57.

Talvella turkiksella vuorattuja tai muuten topattuja vaatteita käytettiin myös sisätiloissa, jotka olivat tänä aikana viileitä. Säätyläismuodissa käytettiin 1700-luvun puolivälissä niin sanottuja silkkiturkkeja, jotka saatettiin topata vain vanulla, koska se kevensi niiden painoa. Joskus näissä käytettiin turkista vain koristeena reunoissa. Turkiksiksi kutsutut vaatteet eivät välttämättä ole sisältäneet suurta määrää turkista, jos ollenkaan. Silkkiturkit olivat usein juuri sisäpäällysvaatteita.⁸³ Turkikset ovat voineet olla arvokkaita vaatteita siksi, että nekin säilyttivät arvonsa. Turkikset ovat voineet olla vaatteita, jotka säilyivät vuosikymmeniä. Turun talviolosuhteissa turkikset ovat myös olleet erittäin tärkeitä vaatteita. Turkiksia voisi varmaan verrata talvitakkeihin, ja ne ovat todennäköisesti olleet myös melko suuria vaatekappaleita, jotta ne ovat suojanneet ja lämmittäneet tarpeeksi. Siispä niiden arvo ei ole peräisin ainoastaan materiaalin arvokkuudesta, vaan myös sen määrästä. Toisaalta turkiksia käytettiin myös asusteissa, joten on vaikea arvioida turkikseksi kuvailun vaateen kokoa.

Palttina ja nokkospalttina ovat molemmat kangaslaatuja, joita esiintyy jonkin verran, vaikka ne puuttuvat taulukosta 3. Palttina (*lärft*) on yleisnimitys kaksiniitisille pellava-, hamppu- ja puuvillakankaille.⁸⁴ Nokkospalttina taas oli hienoa ulkomailta tuotua pellava-, tai puuvillakangasta. Sitä esiintyi 1700-luvun puolivälissä säätyläisillä esiliinoissa ja asusteissa, ja loppupuolella muodikkaissa puuvillaleningeissä.⁸⁵ Nokkospalttinaisia vaatteita esiintyy aineistossa yhteensä seitsemän kappaletta, mutta vain kahden henkilön perukirjassa. Anna Catharina Engerer on omistanut nokkospalttinaisen hameen, leningin ja kaulaliinan. Brita Sandberg taas on omistanut kaksi esiliinaa ja kaksi määrittelemätöntä liinaa.⁸⁶ Suurin osa tästä muotikankaasta tehdyistä vaatteista ovat siis olleet asusteita. On kiinnostavaa, että Anna Catharina Engerer on omistanut sekä kokonaisen leningin että hameen tästä hienosta kankaasta.

Perukirjoista nousee välillä myös yksittäisiä erikoisia kankaita tai vaatteita, joiden merkitystä voi olla haastavaa selvittää. Maria Israelsdotterille on kirjoitettu ylös ilmeisesti ”gotlantilainen röjy”, *Gottländsk Tröja*.⁸⁷ Pylkkänen mainitsee, että ”*mans Gottlands tröja*” -nimistä vaatekappaletta on myyty erään kauppiaan puodissa Helsingissä vuonna 1786. Lisäksi Suomessakin on 1700-luvun lopulla kiertänyt länsigöötalaisia kauppiaita (*västgötaknallar*),

⁸³ Pylkkänen 1982, 300–301, 317–318.

⁸⁴ Kaukonen 1985, 359–360.

⁸⁵ Pylkkänen 1982, 246.

⁸⁶ TKA, Tmra, B1c:12, Anna Catharina Engererin perukirja 10.9.1806; TKA, Tmra, B1c:15 Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

⁸⁷ TKA, Tmra, B1c:5 Maria Israelsdotterin perukirja, 3.6.1799.

jotka ovat myyneet muun muassa pitsikoristeita.⁸⁸ Gotlanti (*Gotland*) ja Götanmaa (*Götland*) ovat niminä niin lähellä toisiaan, että pidän sekaannusta mahdollisena. Ilman muita aikalaisesimerkkejä on kuitenkin hyvin vaikeaa selvittää, mitä juuri Maria Israelsdotterin röijyn kohdalla on tarkoitettu.

Toinen erikoisuus on Helena Andersdotterin perukirjasta löytyvä vihreä villanuttu, jonka toiseksi materiaaliksi on mainittu ”*pärontyg*”. Helena Andersdotterin perukirja on arkistoitu saman numeron alle, kuin säätyläisneiti Clara Lundgrén. En perukirjojen pohjalta ole onnistunut löytämään mitään, mikä viittaisi henkilöiden liittyvän mitenkään toisiinsa. Kuitenkin Lundgrénin perukirjasta löytyy mainittuna sama erikoinen *pärontyg*. Ilmeisesti nimi viittaa peiron-silkkiin, jota esiintyy säätyläisten perukirjoissa 1700–1800-lukujen vaihteessa nimillä *pärontyg*, mutta myös *peirontyg*. Säätyläisten vaatteissa sen annetaan lähes aina ymmärtää tarkoittavan silkkikangasta.⁸⁹ *Svenska Akademiens Ordbok* ilmoittaa sanan olevan sukua sanalle *pajrong*, joka taas viittaa johonkin karheaan kankaaseen.⁹⁰ Helena Andersdotterilla taas kankaaksi mainitaan villa. Ehkä kyseessä on ollut voinut olla puolisolkinen peiron, jossa on ollut mukana villaa. Joka tapauksessa kankaalla ei ole mitään yhteyttä päärynään (ruots. *päron*), vaikka nimi siihen suuntaan ohjaakin.

Aineistoni perukirjoissa esiintyy myös mustia vaatteita, jotka ovat saattaneet olla surupukuja. Mustat vaatteet ovat enimmäkseen hameita tai leninkejä.⁹¹ Säätyläiset saattoivat joskus teettää tai antaa palvelusväelle surupukuja, jotta koko kotitalous saattoi olla pukeutunut suruaikaan sopivalla tavalla. Täysisurun aikaan kuuluvat kankaat olivat Ruotsissa ja Suomessa villakangas, kamlotti, verka ja flanelli. Puolisurun aikaan sallittiin himmeät ja kuviottomat silkit: tafti, moaree ja poudesoie.⁹² Syvän sävyiset, kuten mustat vaatteet ovat olleet arvokkaita, joten kenties tämän vuoksi palvelijoilta ei ole oletettu, että he voisivat hankkia surupuvut itse.

Mielenkiintoista on se, että sarkaa ja verkaa, jotka nähdään perinteisenä suomalaisen rahvaan vaatteiden materiaalina, ei esiinny aineistossani juuri yhtään. Koko aineistossa sarkaa mainitaan vain kaksi kertaa, Christina Mattsdotterin ja Margaretha Friskin perukirjoissa. He

⁸⁸ Pylkkänen 1982, 45, 250, 318, 505.

⁸⁹ Pylkkänen 1982, 141, 165.

⁹⁰ SAOB, hakusana ”peiron”.

⁹¹ TKA, Tmra, B1c:4–15.

⁹² Pylkkänen 1982, 367.

ovat molemmat omistaneet yhden sarkaröijyn.⁹³ Tiina Kuokkasen tutkimus oululaisten piikojen vaatteista näyttää, että samalla ajanjaksolla sarka oli hyvin yleinen pukujen materiaali oululaisten palkollisten vaatteissa. Tämä siitä huolimatta, että kyseisessä tutkimuksessa tarkasteltavien piikojen vaateomaisuus on ollut useasti vielä paljon arvokkaampi, kuin oman aineistoni piikojen.⁹⁴ Verka oli sarkaa ohuempi ja arvokkaampi villakangas, jota käytettiin myös kansanpukujen juhlahameissa 1700-luvun lopulla.⁹⁵ Verkaa esiintyy aineistossa vain kerran, Anna Catharina Engererin verkaliivissä.⁹⁶ Näiden tyypillisten rahvaan pukuun kuuluneiden materiaalien vähäinen esiintyminen aineistossa on kiinnostavaa, erityisesti verrattaessa Tiina Kuokkasen tutkimuksen oululaisiin piikoihin. Varakkuudesta huolimatta oululaisilla piioilla on esiintynyt paljon kotikutoista sarkaa, mitä turkulaisilla piioilla ei käyttämässäni aineistossa esiinny. Jos katsoo pelkästään vaatteiden materiaaleja, niin turkulaispiikojen vaatteet muistuttavat enemmän säätyläispukeutumista, kuin perinteistä rahvaan tai talonpoikien pukeutumista. On huomioitava, että Kuokkasen tutkimus sijoittuu ajallisesti enemmän 1700-luvun alkupuolelle, jolloin kangastyypit olivat erilaisia. Esimerkiksi puuvilla alkoi yleistyä vasta vuosisadan lopussa, mikä näkyy omassa aineistossani.

On aina mahdollista, että perukirjasta on jätetty jotain pois siitä huolimatta, että periaatteessa kaikki irtain omaisuus olisi lain mukaan täytynyt kirjata ylös. Pylkkäsen mukaan esimerkiksi paitoja ei aina 1700-luvun lopulla edes huomioitu perukirjojen vaateluetteloissa.⁹⁷ Siispä jonkin materiaalin tai vaatekappaleen puuttumisesta ei vielä voi vetää johtopäätöstä, että piikat eivät olisi käyttäneet tai omistaneet niitä lainkaan. Lisäksi on siis esimerkkejä siitä, että lain määrittelemiä sääntöjä perunkirjoitukselle ei noudatettu kovin tarkasti. Perunkirjoituksessa on lopulta ollut kyse irtaimiston rahallisesta arvioimisesta. Osa vaatteista on voinut olla niin kuluneita, että vaikka lain mukaan ne olisi pitänyt kirjata ylös, niin käytännössä niiden arvioimista on pidetty täysin hyödyttömänä. Seuraavassa luvussa tarkastellaan enemmän vaatteiden arvoa ja merkitystä sekä kiertoa 1700–1800-lukujen vaihteessa.

⁹³ TKA, Tmra, B1c:6, Christina Mattsdotterin perukirja 27.1.1800; TKA, Tmra, B1c:12, Margaretha Friskin perukirja 11.8.1806.

⁹⁴ Kuokkanen 2014, 39, 92.

⁹⁵ Kaukonen 1985, 30.

⁹⁶ TKA, Tmra, B1c:12, Anna Catharina Engererin perukirja, 10.9.1806.

⁹⁷ Pylkkänen 1982, 234.

3 Tykkimyssy ja saloppi – turkulaiset piiat vaatteiden kuluttajina

3.1 Vaatteet arvokkaimpana omaisuutena

Suurimmassa osassa tarkastelemistani perukirjoista vaatteet ovat kaikkein arvokkain esineryhmä ja suurin osa henkilön omaisuudesta. Esimerkiksi Helena Andersdotterin koko omaisuus on arvioitu perunkirjoituksessa olevan vain 3 riikintaalera ja 42 killinkiä, joista vaatteiden arvo on ollut 1 riikintaalera, 42 killinkiä ja 8 rynstykkiä.⁹⁸ Tämä voi toki johtua monestakin syystä. Vaatteiden suuri osuus omaisuudessa ei välttämättä tarkoita sitä, että piiat ovat käyttäneet kaiken palkkansa vaatteiden hankintaan, koska kuten mainitsin aiemmin, niin vaatteet ovat tulleet myös lahjoituksina emänniltä. Perukirjojen perusteella näyttää siltä, että vaatteet ovat olleet piikojen tärkein omaisuus. Lähes kaikilla piioilla vaatteet ovat arvokkain osuus omaisuudesta. Oman aineistoni henkilöistä Helena Saforlin on poikkeus, koska hänen perukirjaansa on merkattu 80 riikintaalera ja 24 killingin edestä käteistä rahaa.⁹⁹

Rahapalkka ei palkollisilla ole ollut suuri. Turkulaisen apteekkarin piika Maria Simontytär sai vuonna 1777 pestirahana neljä killinkiä ja hänen vuosipalkkansa oli 1 riikintaalera ja 16 killinkiä. Hyvän piian palkan sanotaan olleen noin puolet rengin palkasta.¹⁰⁰ Vuonna 1800 esimerkki ruotsalaisen rengin päiväpalkasta on ollut 13 killinkiä. Ruotsin valtakunnassa raha on tutkitulla aikavälillä laskettu niin, että yksi riikintaalera on vastannut 48:aa killinkiä ja yksi killinki taas kahtatoista rynstykkiä.¹⁰¹

Beverly Lemire on ehdottanut, että tekstiilit ja vaatteet ovat olleet esiteollisessa yhteiskunnassa yksi tärkeimmistä vaihtoehtoisista valuutoista. Pernilla Rasmussen on nostanut esiin, että myös ruotsalaisessa kontekstissa näkyvät nämä ajan tavalliset menettelytavat. Hyvin hoidettua vaatevarastoa pidettiin sijoituksena ja eräänlaisena pääomana, myös aateliston keskuudessa. Säätyläiset kokivat myöhäiset ruotsalaiset ylellisyysasetukset riesana, koska ne saattoivat aiheuttaa vaatteiden arvon laskemista, joka taas hankaloitti vakiintunutta taloudenpitoa, jossa uusiokäytöllä oli suuri rooli.¹⁰²

⁹⁸ TKA, Tmra, B1c:10 Helena Andersdotterin perukirja, 25.7.1804.

⁹⁹ TKA, Tmra, B1c:13 Helena Saforlinin perukirja, 8.1.1807.

¹⁰⁰ Vainio-Korhonen 2006, 120.

¹⁰¹ Lagerqvist 2011, 48, 133.

¹⁰² Rasmussen 2015, 506–507, 512; Lemire 2005, 32–33.

Perukirjoissa omaisuus on luetteloitu materiaalin arvon mukaan. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi arvometallit ovat perukirjoissa ensimmäisenä, vaikka ne eivät muodostaisi arvokkainta ryhmää perukirjassa. Työssä tutkimillani piioilla on kyllä ollut omistuksessaan esimerkiksi kultaisia sormuksia tai hopeaisia sormustimia, mutta vaatteet muodostavat silti arvokkaimman materiaalityhmän, koska niitä on ollut yleensä määrällisesti eniten ja ne ovat arvokasta tavaraa. Kallis vaatekappale, kuten turkis on helposti voinut olla arvokkaampi kuin vaikka pieni, vähemmän arvokas koru. Esimerkiksi vuonna 1806 laaditun Margaretha Friskin perukirjan mukaan hän on omistanut pienen sormuksen, jonka arvoksi on arvioitu vain 24 killinkiä. Sen sijaan vanha kamlotiturkis on ollut yhden riikintaalerin arvoisen.¹⁰³ Arvometalleista valmistetut tavarat eivät siis välttämättä ole olleet kaikkein kalleimpia omistuksia.

Alla olevassa taulukossa (Taulukko 4) on listattuna paitsi kaikki henkilöt, joiden perukirjoja olen tarkastellut, myös heidän perukirjoissaan olevan omaisuuden koko arvo. Sen vieressä on vertailun vuoksi rahallinen osuus, jonka vaatteet ja asusteet muodostavat koko omaisuudesta. Taulukosta on nähtävissä se, että suurimmalla osalla henkilöistä heidän omistamiensa vaatteiden arvo on ollut yli puolet koko omaisuuden arvosta. Heilläkin, joilla vaatteet eivät ole olleet suurin osa omaisuudesta, ovat ne silti yleensä noin puolet tai noin kolmasosa siitä. Vaatteet ovat olleet piikana toimineille naisille arvo-omaisuutta. Johanna Ilmakunnaksen mukaan 1700-luvun säätyläisillä toiletti- ja pöytähopeat ovat yleensä perukirjojen arvokkaimpia kokonaisuuksia. Näihin kuuluvat esimerkiksi hopeaiset rasiat ja korut.¹⁰⁴ Vain kahdella piialla, Helena Saforlinilla ja Brita Sandbergilla esiintyy perukirjassaan hopeaa. Tämän otsikon alle on molemmilla mainittuna vain yksi esine, todennäköisesti jonkinlainen sormustin.¹⁰⁵

¹⁰³ TKA, Tmra, B1c:12, Margaretha Friskin perukirja 11.8.1806.

¹⁰⁴ Ilmakunnas 2009, 33.

¹⁰⁵ Helena Saforlinin perukirjassa esiintyvä hopeinen esine on nimeltään *finger tår* (?) ja sen arvo on 8 killinkiä, kun taas Brita Sandbergin perukirjassa hopean alle on merkitty *2 st Syringar*, yhteensä 12 killinkiä; TKA, Tmra, B1c:13, Helena Saforlinin perukirja 8.1.1807; TKA, Tmra, B1c:15, Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

Taulukko 4: Turkulaispiikojen perunkirjoissa esiintyvien vaatteiden ja asusteiden arvo sekä koko omaisuuden arvo 1798–1809.

Nimi	Perunkirjoituspäivä	Vaatteiden ja asusteiden arvo	Koko omaisuuden arvo
Helena Henricsdotter	15.12.1798	32 sk	36 rdr 27 sk
Maria Israëlsdotter	3.6.1799	9 rdr 11 sk	26 rdr 13 sk
Christina Mattsdotter	27.1.1800	8 rdr 14 sk	16 rdr 36 sk
Maria Ericsson	26.11.1801	13 rdr 18	21 rdr 42 sk
Helena Andersdotter	25.7.1804	1 rdr 29 sk 8 runst	3 rdr 42 sk
Catharina Blom	22.7.1805	8 rdr 42 sk	14 rdr 21 sk
Margaretha Frisk	11.8.1806	4 rdr 10 sk	6 rdr 44 sk
Anna Catharina Engerer	10.9.1806	8 rdr 42 sk ¹⁰⁶	12 rdr 24 sk
Helena Saforlin	8.1.1807	27 rdr 16 sk	141 rdr 12 sk 3 runst
Helena Jacobsdotter	4.3.1807	5 rdr 37 sk 4 runst	6 rdr 21 sk 4 runst
Maria Catharina Stenmann	9.4.1808	2 rdr 40 sk	5 rdr
Brita Johansdotter Sandberg	11.7.1809	19 rdr 41 sk	49 rdr 27 sk 4 runst

Taulukon rahojen selite: 1 riikintaaleri (rdr) = 48 killinkiä (sk), 1 killinki = 12 rynstykkiä (runst)

Lähde: TKA, Tmra, B1c:4-15.

Vaatteet ovat olleet piioille tärkeä omaisuus, koska ne myös edustivat heidän tekemäänsä työtä. Kansanpukuja tutkineen Toini-Inkeri Kaukosen mukaan palvelijattarilla ei ollut palkkarahoilleen juuri muuta käyttöä kuin vaatteet. Somerolainen sananlasku sanoo ”rikas

¹⁰⁶ Alkuperäisessä asiakirjassa on kirjattu vaatteiden arvoksi 7 riikintaaleria ja 42 killinkiä, mutta tässä on mielestäni virhe.

kommeilee rahal, köyhä vaatteil”. Vaatteet olivat tärkeä osa omaisuutta ja joillekin ainoa henkilökohtainen omaisuus.¹⁰⁷

Piiat ovat säilyttäneet vaatteitaan arkuissa tai kirstuissa, jotka ovat edustaneet mahdollisesti piian ainoaa yksityistä tilaa ja omaisuutta. Palveluksessa ollessaan piikojen yksityinen tila oli hyvin rajallista, eivätkä he saaneet liikkua vapaasti talon ulkopuolelle. Piika saattoi todistaa olleensa luvan kanssa liikkeessä kodin ulkopuolella siten, että hänellä oli kirstunsa mukanaan. Isäntäväki saattoi kuitenkin myös ottaa piian kirstun haltuunsa pantiksi, jos he epäilivät tai tiesivät piian tehneen jonkin rikkeen työsuhteessa. Kirstun menettäminen olisi ollut piialle raskasta, koska se saattoi sisältää vaatteissa ja asusteissaan monen vuoden työn.¹⁰⁸ Gunnar Suolahden mukaan oli myös säädetty, että palvelusväen tuli pitää sakon uhalla vaatearkkunsa isäntäväen luona, jotta nämä saattoivat vahtia, että palvelijat noudattivat ylellisyysasetuksia, eivätkä varastaneet isäntäväkensä vaatteita. Suolahden mukaan, ei ollut epätavallista, että palkolliset olisivat halunneet varastaa emänniltään hienoja vaatekappaleita.¹⁰⁹ Kaikissa perukirjoissa on mukana vähintään yksi kirstu. Joissain perukirjoissa kirstuja on useampia, varsinkin jos vaateomaisuus on ollut suhteellisen suuri. Usein on myös mainittu, onko kirstussa ollut lukko (*kista med lås*) vai ei (*kista utan lås*).¹¹⁰ Perukirjassa lukon mainitseminen liittyy todennäköisemmin enemmän arvottamiseen kuin yksityisyyteen, mutta on huomattavaa, miten monella piialla on ollut lukollisia kirstuja. Niiden on täytynyt olla piioille tärkeitä juuri sen takia, että ne ovat olleet ainoa tapa pitää tallessa heidän maallista omaisuuttaan.

Esiteollisen kulutuksen tutkijat ovat todenneet, että 1700-luvulla lisääntyvä kulutus ei koskenut vain kaikkein hyväosaisimpia, vaan myös rahvas ryhtyi kuluttamaan enemmän vuosisadan aikana. Kulutus oli kuitenkin vuoden 1800 tienoilla vielä säätyisidonnaista. Rahvaan omaisuus on ymmärrettävästi vain murto-osa siitä, mitä säätyläiset omistivat. Silti näyttää siltä, että juuri vaatetuksessa ja asusteissa rahvas on halunnut ylimääräisiä kulutustavaroita.¹¹¹ Rahvaan naisten tekstiiliomaisuuden kasvu on nähty heijastavan taloudellista hyvinvointia vuosisadan loppupuolella. Jos 1700-luvun puolivälissä perinnöksi oli saattanut jäädä vain muutama kulunut hame tai yksittäinen röjy, niin 1790-luvulla piiat

¹⁰⁷ Kaukonen 1985, 16.

¹⁰⁸ Vainio-Korhonen 2006, 124–127.

¹⁰⁹ Suolahti (1925) 1991, 135–137.

¹¹⁰ TKA, Tmra, B1c:4–15.

¹¹¹ Vainio-Korhonen 1998, 14, 49–51.

ovat voineet jättää jälkeensä kymmeniä hameita, useita röijyjä, huiveja ja silkkimyssyjä.¹¹² Tarkastelemieni turkulaisten piikojen perukirjat vahvistavat tätä käsitystä. Suuri määrä hameita ja röijyjä sekä silkkimyssyt ovat juuri niitä vaatteiden ilmiöitä, jotka näkyvät tutkimissani perukirjoissa.¹¹³ On kiinnostavaa, että piian asemassa olleet henkilöt ovat jättäneet perinnönjakoon niin suuren määrän tekstiilejä. Se, että piiat ovat halunneet kuluttaa juuri tekstiileitä kertoo ehkä jotain pukeutumisen merkityksestä rahvaan naisille.

Elintaso nousi Ruotsissa 1700-luvun lopulla taloudellisen tilanteen parantuessa. Tässä olivat taustalla muun muassa terva-, ja viljakaupan vilkastuminen sekä talonpoikaispurjehduksen laajentuminen. Elintason nousu näkyy muun muassa 1700–1800-lukujen koristeellisissa ja värikkäissä talonpoikaisvaatteissa, jotka muodostavat pohjan kansanpuvuille ja siitä edelleen kansallispuvuille. Ruotsissa on kuitenkin todettu, että vanhojen kaupunkien ja liikekeskusten lähialueilla ei ole yleensä muodostunut omaleimaista kansanpukua, toisin kuin maaseudulla. Kaupunkien lähellä asuneet viljelijät ottivat pukeutumisessaan mallia kaupunkiporvareista. Samankaltaista ilmiötä on Suomessa havaittu Turun ja Helsingin seuduilla.¹¹⁴

Länsi-Suomen varakkaammilla seuduilla muodit vaihtuivat nopeasti ja kansanpukuun omaksuttiin ylellisiä materiaaleja, joten varsinaisia pitäjänpukuja ei ehtinyt kehittyä.¹¹⁵ Kaupunkilaispiiat ovat olleet vielä viljelijäväestöä tiiviimmin kaupungin säätyläisten keskellä, joten mielestäni on perusteltua olettaa piikojen pyrkineen jäljittelemään pukeutumisessaan heitä. Mahdollisuudet uusien vaatteiden hankintaan ovat myös olleet kaupungissa paremmat, joten kaupunkirahvaan pukeutumisen eroaminen maaseudun talonpoikaisväestön omaleimaisista kansanpuvuista ei ole mielestäni yllättävää. Sekä kaupunkien palkolliset että maaseudun talonpojat ja rahvas ovat kuitenkin kaikki kuuluneet rahvaaseen, joten samankaltaisuuksia pukeutumisessa löytyy.

1700-lukua pidetään usein aikakautena, jolloin moderni kulutusyhteiskunta on saanut Euroopassa alkunsa. Tätä on välillä kuvailtu jopa kulutusvallankumoukseksi. Tunnettuja teorioita kulutusyhteiskunnan synnystä näihin aikoihin ovat esittäneet muun muassa Jan de Vries ja Neil McKendrick. Kyseessä on ilmiö, joka sai alkunsa kotitalouksien käyttäytymisen muutoksesta. Täten tuotteliasta vallankumousta on joskus pidetty edellytyksenä teolliselle

¹¹² Lehtinen & Sihvo, 34.

¹¹³ TKA, Tmra B1c:4–15.

¹¹⁴ Kaukonen 1985, 14–15.

¹¹⁵ Lönnqvist 1979, 56.

vallankumoukselle. Kotitaloudet pyrkivät entistä enemmän panostamaan työvoimansa tuotantoon markkinoita varten ja vapaa-aika väheni. Tämä loi perustan 1700-luvulla syntyneelle kulutusyhteiskunnalle. Vuosisadan loppupuolella alempien yhteiskuntaryhmien mahdollisuus lisätä kulutustaan alettiin nähdä paitsi väistämättömänä, myös keinona parantaa taloutta. Kotitalouksien tuotanto ja kulutustavaroiden kysyntä kasvoi ilman niitä teknologisia kehityksiä, jotka myöhemmin aloittivat teollisen vallankumouksen. Olennaista on se, että teorioihin kulutuksen kasvusta liittyy usein yksimielisyys siitä, että juuri rahvaan mahdollisuudella alkaa kuluttaa on ollut merkittävä vaikutus uudenaikaisessa kulutuskulttuurissa.¹¹⁶

Historioitsija Neil McKendrick esittää kirjassaan *The Birth of a Consumer Society. The Commercialization of Eighteenth-Century England*, että sosiaaliset erot alkoivat hämärtyä pukeutumisessa 1700-luvun Englannissa. Hän mainitsee esimerkin vuodelta 1775, jolloin eräässä lehdessä kerrottiin, että eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvat ihmiset jäljittelivät toisiaan niin paljon, ettei eri yhteiskunnalliseen asemaan kuuluvia ihmisiä ilmeisesti enää voinut erottaa toisistaan. Jopa silloin, kun muodit oli tarkoitettu yläluokille, alemmat yhteiskuntaluokat mukautuivat niihin. Aikalaiskirjailijoiden huomautuksissa muodista on hyvin samankaltaisia kuvauksia. Vuonna 1755 *The World* -lehdessä käsiteltiin, miten ”tämä typerä turhamaisuus saa meidät matkimaan ylempiarvoisia”, ja viisi vuotta myöhemmin lisättiin, että kasvava kulutus sai myös rikkaat käyttämään valtavasti rahaa säilyttääkseen asemansa kaikkein muodikkaimpina.¹¹⁷ Moraalipaniikki liiallisesta ylellisyydestä ja luksuksesta ei siis ole vain pohjoismainen ilmiö. Englantilaiset keskustelut aiheen ympärillä muistuttavat vahvasti ruotsalaisia aikalaisiaan.

Neil McKendrickin mukaan juuri palvelijoilla oli tärkeä rooli kulutuksen kasvussa, koska he olivat alemman ja ylemmän luokan välissä. Hänen mukaansa on olemassa merkintöjä palvelijatyöistä, jotka yrittivät jäljitellä työnantajiaan ja emäntiään ompelemalla vaatteensa itse, mutta matkien yläluokan tyyliä. McKendrick esittää, että vaatetuksen kulttuurin muutos alkoi juuri naispuolisista palvelijoista. Hänen mukaansa palvelijatytöt levittivät maaseudulle tietoa siitä, mitä vaatteita ylempien luokkien muodikkaat naiset käyttivät Lontoossa.¹¹⁸ Ottaen huomioon, että monet Turun naispalkollisista olivat muuttaneet kaupunkiin maaseudulta, olisi

¹¹⁶ Magnusson & Söderberg 1997, 9–10; Vainio-Korhonen 1998, 14.

¹¹⁷ McKendrick 1982, 47–49, 59–61.

¹¹⁸ McKendrick 1982, 47–49, 59–61.

kiinnostavaa tietää, onko tätä samaa ilmiötä ollut myös Suomessa. Perukirjat eivät kuitenkaan anna tähän vastausta.

Ruotsalainen taloushistorioitsija Lennart Schön on sitä mieltä, että esimerkiksi tekstiilien nopeasti kasvava kulutus 1800-luvun alkupuolella ei johtunut siitä, että yhä laajempi osa väestöstä alkoi kuluttaa enemmän. Hänen mukaansa alempien luokkien mahdollisuus kuluttaa massatuotteita tapahtui vasta vuosisadan puolivälin jälkeen. Hän esittää, että kaikkein köyhimmät, jotka ovat eläneet selviytymisen rajalla, eivät ole voineet kuluttaa uusia teollisesti tuotettuja kulutustavaroita. Ihmiset ovat voineet kuluttaa vasta, kun heidän perustarpeensa ovat olleet täytetyt.¹¹⁹ On tietysti totta, että Suomessa ja Ruotsissa suuri osa väestöstä on elänyt hyvin köyhissä oloissa. Pohdin kuitenkin, voiko kaupunkien palvelusväkeä laskea tällaiseen köyhään väestöön? Palkolliset ovat olleet rahvasta, ”alempia luokkia”, mutta heidän elämänsä ei ole ollut selviytymistaistelua. Palvelukseen kuului olennaisesti se, että palvelijat saivat työstään vastineeksi isäntäväen huolenpidon.

Vaikka säätyrajoja ei enää vahvistettu asetuksilla, rahvaan vaatteiden kulutukseen suhtauduttiin silti välillä penseästi. Gunnar Suolahti kirjoittaa, että 1700-luvun alussa ylellisyys kasvoi ja palkolliset alkoivat vaatia ylellisempiä materiaaleja itselleen. Hänen mukaansa etenkin piikat halusivat luopua ”vanhoista hyvistä tavoista” kaiken ”turhanaikaisen ylellisyyden” edessä. Hän kuitenkin mainitsee myös sen, että asetukset eivät auttaneet, ja valitukset palvelusväen liiallisesta ylellisyydestä olivat yleisiä. Hän mainitsee Ylä-Torniosta olevan tekstin, jossa talonpoikaispiikojen väitettiin kaikkien haluavan ”röijyä ja hametta silkistä, moerimyssyä kultanyöreillä koristettuna, pitsejä 10–12 riikintalarin arvosta, vähintään pari silkkiraitaisesta pumpulikankaasta kudottua hametta, kamlottihametta ja röijyä, kaulahuiveja ja saaleja 12–16 riikintalarin arvosta, sitä paitsi erivärisiä villahameita, röijyjä hienosta Tukholman tai ulkomaan kankaasta tai omatekoisia”.¹²⁰ Verrattaessa omaan aineistooni näkee selkeästi sen, että tällaista materiaalista ylellisyyttä ei ainakaan kaikkien turkulaispiikojen vaatearkuista löydy. Silkkisiä vaatekappaleita esiintyy, mutta vain aivan muutama niistä on kokonaisia hameita tai röijyjä. Kultanyöreistäkään ei ole mainintoja, eikä monen taalarin arvoisista pitseistä. Kaikkia mainittuja vaatekappaleita ja asusteita kyllä esiintyy, osa myös arvokkaammista materiaaleista kuten silkistä, mutta ei näin ylellisissä tyyliissä tai suurissa määrin. Vaikuttaa siltä, että yllä oleva teksti on suuri liioittelu sellaisesta

¹¹⁹ Ahlberger 1997, 114–115.

¹²⁰ Suolahti (1925) 1991, 135–137.

ylellisyydestä, johon suurimmalla osalla piioista olisi ollut mahdollisuus. Tekstistä saa sellaisen käsityksen, että sillä halutaan välittää moraalista paheksuntaa palvelusväen ylellisyyden tavoittelusta, jonka ajateltiin johtavan säätyrajojen katoamiseen. On kiinnostavaa, että suomalaisessa historiankirjoituksessa vielä 1900-luvun alussa toistetaan narratiivia, että erityisesti juuri naispuoliset palvelijat ovat olleet syyllistyneitä liialliseen ylellisyyteen vaatteiden kautta.

Missä määrin voidaan sanoa, että piit olivat kuluttajia ja pystyivät omaksumaan ylempien luokkien tyylejä? John Stylesin mukaan palvelijoiden varallisuus ei ollut tarpeeksi suuri, että he olisivat voineet matkia työnantajiansa pukeutumista. Heidän vaatetuksensa perustui pitkälti käytettyyn tavaraan, joten he eivät vaikuttaneet markkinoiden kasvuun uusilla vaatteilla. Työnantajien vanhat vaatteet myös tarkoittivat sitä, että palvelijoiden pukeutumista eivät määränneet heidän omat kulutusvalintansa, vaan työnantajien valinnat. Kuitenkin Styles kertoo myös, että Englannissa palvelusväkeä kritisoitiin erityisesti siitä, että he antoivat pukeutumisellaan ”huonon esimerkin” ja levittivät liiallista ylellisyyttä. Hänen mukaansa kotitalouksien palvelijat ovat olleet erityisessä asemassa yläluokan ja työtä tekevien köyhien välissä. Täten he ovat toimineet jonkinlaisina muodin välikäsinä, joita alempien luokkien edustajat ovat halunneet matkia.¹²¹

Stylesin oma tutkimus pohjautuu luetteloihin, joita yorkshireläinen tehtailija Robert Heaton piti palvelijoidensa vaatehankinnoista 1700-luvun loppupuolella. Englanti ja Ruotsi ovat olleet hyvin erilaisia kulutusympäristöjä, mutta jotain yhtäläisyyksiä voidaan nähdä Heatonin palvelijoiden ja oman aineistoni turkulaisten piikojen välillä. Heatonin palvelijoiden kulutuksesta 86 % meni vaatteisiin, materiaaleihin ja vaatteiden huoltoon. Styles myös todistaa, että Heatonin palvelijat eivät olleet annettujen vaatteiden varassa, vaan heillä oli varaa ostaa itselleen sekä uusia että vanhoja vaatteita. Tämän mahdollisti osittain se, että heidän lähiseuduillaan myytiin sellaisia vaatteita, joihin heidän palkkansa riitti.¹²²

Emme voi kysyä piioilta itseltään, miten he ovat suhtautuneet omiin vaatteisiinsa ja vaatteiden hankintaan. Naispuolisten palvelijoiden omia kuvauksia heidän elämistään on säilynyt vasta 1900-luvulta.¹²³ Mielestäni on kuitenkin merkille pantavaa, että lähes kaikissa käyttämässäni perukirjoissa juuri vaatteet ovat kaikkein suurin kokonaisuus ja arvokkain omaisuus. Kun

¹²¹ Styles 2002, 9–10.

¹²² Styles 2002, 11, 13, 18.

¹²³ Rahikainen 2006, 8.

kulutus on lisääntynyt ja säätyläiset ovat vaihtaneet vaatteitaan tiheään tahtiin, niin vanhojen vaatteiden voisi olettaa siirtyneen rahvaalle. Pukeutumisen säätyrajojen poistuminen on myös helpottanut vaatteiden antamista piioille. Seuraavaksi käsittelen tarkemmin sitä, millä tavoin vaatteita kierrätettiin 1700-luvun ja 1800-luvun vaihteessa, ja mistä piikojen vaatteet saattoivat olla peräisin.

3.2 Vaatteiden kierto ja hankinta

Vaatteiden elinkaari oli 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa hyvin erilainen, kuin mihin olemme tottuneet. Tekstiilien arvo säilyi kauan, ja kaikki käytettiin aivan loppuun. Tämä ei johtunut vähistä varoista tai ollut sellaista, jota vain alemmat yhteiskuntaluokat harrastivat. Myös aatelisille oli tavallista, että vaatteita uusiokäytettiin, korjattiin ja muokattiin vastaamaan muotipuvun muutoksia. Tähän liittyy myös se, että säästäväisyyttä pidettiin hyveenä myös aatelisten keskuudessa. Aatelinisilta odotettiin säädynmukaista pukeutumista, mutta samaan aikaan hyvään taloudenhoitoon kuului säästäväisyys ja hillitty kulutus. Ajan lakitekstit ja kirjalliset lähteet kritisoivat naispuolisia muotikuluttajia tuhlaavaisuudesta, mutta päiväkirjat ja esineet kertovat todellisuudesta, jossa varakkaatkin naiset käyttivät paljon aika ja vaivaa vaatevarastonsa huolelliseen hoitamiseen. Vanhoja vaatteita ja kankaita muokattiin aina sitä mukaa, kun muoti vaihtui. Vanhojen vaatteiden käyttämiseen ei liittynyt mitään häpeällistä. Kunhan vaate näytti ”uudelta” ja asiayhteyteensä ja kantajan statukseen sopivalta, niin oli toissijaista, että se oli käytetty. Vanhojen kangastilkkujen hyödyntämistä ei yhdistetty köyhyyteen.¹²⁴

Käytettyjen vaatteiden myynnillä oli merkittävä asema muodin kierrossa 1700-luvulla. Kirsi Vainio-Korhosen mukaan Turussa on täytynyt olla 1700-luvulla markkinoilla edullisia kulutustavaroita, jotka ovat mahdollistaneet vähemmän varakkaiden kulutuksen.¹²⁵ Myös Suomessa käytettyjen vaatteiden myynti oli yleistä. Vaatteita myytiin erilaisissa vaatekojuissa, joita pidettiin luvan kanssa tai ilman. Joskus vanhoja vaatteita ja asusteita myös mainostettiin sanomalehdissä. Ylellisyysasetusten tehokkuutta pukeutumisen säätyrajojen säilyttämisessä on kyseenalaistettu joskus sillä perusteella, että rahvas saattoi ostaa vaatteita vaatekojuista, tai saada säätyläisten vanhoja vaatteita työnantajiltaan. Erityisesti säätyläiskodeissa toimineiden palvelijoiden oli tavallista saada testamentattuja vaatteita.¹²⁶

¹²⁴ Rasmussen 2015, 492–493, 503.

¹²⁵ Vainio-Korhonen 1998, 15.

¹²⁶ Lönnqvist 1979, 32, 50–54; Pylkkänen 1982, 76.

Palvelusväen oli myös sallittua käyttää työnantajien lahjoittamia vaatteita, vaikka ne olisivat jotenkin rikkoneet ylellisyysasetuksia.¹²⁷ On vaikea sanoa, että miten palvelusväen oli mahdollista todistaa, että kielletyt vaatteet olivat heille lahjoitettuja, eivätkä mitenkään muuten hankittuja. Aiemmin mainitsemani oikeustapaukset kertovat siitä, että asetusten rikkomisesta kyllä saattoi tulla seuraamuksia. Voi olla, että vuosisadan loppupuolella tuli yhä vaikeammaksi vahtia sitä, mitä enemmistöllä kaupunkilaisista oli päällään.

Oli hyvin vakiintunut tapa, että erityisesti kamarineidit saivat emäntiensä vanhoja vaatteita, jotka oli laitettu sivuun.¹²⁸ Vaatteet eivät välttämättä ole tulleet vain testamentattuna tai lahjoina, vaan oli hyvin yleistä, että piiat saivat suurenkin määrän palkasta vaatteina. Oli hyvin tyypillistä, että piiat saivat vuoden työstä rahan lisäksi vaatekappaleita, kuten kenkiä, paitoja, sukkapareja, huivin, esiliinan tai käsineet. Läntisessä Suomessa oli myös yleistä, että piiat ja rengit ottivat mieluiten palkkansa luontaistuotteina eli *parsedeleina* (*persedel*) rahan sijaan. Vuosipalkkollisille tämä oli edullista, koska tavarat olivat turvassa inflaatiolta ja ne oli helpompi vaihtaa esimerkiksi juuri vaatteiksi. Rahapalkkaa pidettiin myös alentavana, sekä Ruotsissa ja Suomessa että muuallakin Euroopassa. Rahvas olisi mieluusti ottanut vastaan pienen tilkun maata, koska tämä vähensi palkkatyöhön liittyvää leimaa. Piioille annettiin joskus pieni pala maata esimerkiksi kasvikuittujen viljelyä varten.¹²⁹

Huutokaupat edistivät Turussa muotivaatteiden kiertoa eri sosiaalisissa ryhmissä jo varhain 1700-luvulla. Turussa on pidetty esimerkiksi 1740-luvulla säätyläisten huutokauppoja, joista porvarit ja käsityöläiset ovat hankkineet muodikkaita *robinette*-pukuja. Näiden pukujen mainitaan maksaneen käytettynäkin esimerkiksi jopa 191 taaleria. Erillinen taftihame taas on maksanut huutokaupassa 50 taaleria.¹³⁰ Vertailun vuoksi Brita Sandbergin perukirjassa vuonna 1809 kirjattu taftileninki on ollut arvoltaan vain 2 riikintaaleria.¹³¹ Jos muotivaatteiden arvo on ollut vuosisadan vaihteessa suhteessa sama, niin ainakaan kaikkiin käytettyihin vaatteisiin piioilla ei ole ollut varaa. Piiat ovat kuitenkin osallistuneet huutokauppoihin. Tästä on jäänyt esimerkkinä esimerkiksi aatelisnaisen Helena Reenstiernan päiväkirjamerkintä, jossa hän kertoo miten hänen piikansa olivat menneet ostamaan vaatteita, kun erään säätyläisen vaatevarastoa huutokaupattiin. Käytettyjen vaatteiden markkinat olivat

¹²⁷ Lehtinen & Sihvo 2005, 8.

¹²⁸ Rasmussen 2015, 507–508.

¹²⁹ Rahikainen 2006, 19–21.

¹³⁰ Pylkkänen 1982, 146.

¹³¹ TKA, Tmra, B1c:15, Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

keino hankkia vaatteita, jotka olivat hyvälaatuisia, mutta uusia vaatteita huomattavasti edullisempia.¹³²

Vaatteiden jälleenmyyntiarvosta kertoo myös varastetun tavaran päätyminen käytettyjen vaatteiden markkinoille. Beverly Lemire on kirjoittanut vaatteiden varastamisen yleisyydestä varhaismodernissa Britanniassa, erityisesti Lontoossa. Hänen mukaansa varastetuilla vaatteilla oli merkittävä osa käytettyjen vaatteiden markkinoita. Hän myös painottaa sitä, että käytettyjen vaatteiden kauppaa ei ole tutkittu kovin paljon siitä huolimatta, että sillä oli tärkeä rooli kulutustavaroiden levittämisessä niille, joilla ei ollut varaa ostaa uutta. Varallisuuden rajallisuus ei hänen mukaansa poistanut halua omistaa ja esitellä muotitietoisuuden materiaalisia symboleja.¹³³ Osin Lemiren tutkimuksista inspiroituneena, Vibe Maria Martens on kirjoittanut käytettyjen vaatteiden kierrosta 1700-luvun Kööpenhaminassa. Hän mainitsee, että Tanskan kaupungeissa yleisiä pieniä rikoksia olivat vaatteiden varkaudet. Hän pitää mahdollisena, että käytettyjen vaatteiden markkinoille on hyvin voinut päätyä varastettujakin vaatteita.¹³⁴ Kööpenhamina on toki ollut Turkuu suurempi ja paremmin kauppareittien varrella, joten kaupunkia ei aivan voi verrata toisiinsa. Vaikka Turku on ollut Kööpenhaminaa pienempi, niin en näe miksi vastaavia ilmiöitä ei olisi voinut esiintyä pienemmässä mittakaavassa.

Lähes kaikissa tutkimissani perukirjoissa mainitaan vähintään yksi vaate, joka on ollut vanha. Se, että osa vaatteista on erikseen merkattu vanhoiksi ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että muut perukirjan vaatteet olisivat uusia. Voi olla, että vaatteet on merkattu vanhoiksi, jos ne ovat olleet erityisen paljon kuluneita, joka taas on laskenut niiden arvoa. Toisaalta Maria Ericssonin perukirjassa vuodelta 1801 on mainittu joidenkin vaatteiden tai asusteiden kohdalla, että ne ovat vanhoja, ja tämän lisäksi kahden röijyn mainitaan erikseen olevan vanhoja ja kuluneita (*2 gl. tröjor utsliten*).¹³⁵ Myös vaatteiden uutuus on ollut mainittava asia, koska se on nostanut sen arvoa. Maria Israelsdotterin perukirjassa vuodelta 1799 on maininta uudesta puuvillaisesta hameesta (*Ny Bomulls tygs kjortel*).¹³⁶ Vaatteiden maininta vanhoina ei toki yksinään kerro, onko piika hankkinut itse vaatteet esimerkiksi vaatekojusta, vai onko hän saanut ne työnantajaltaan. Kumpikin vaihtoehto on kuitenkin mielestäni mahdollinen. Pidän

¹³² Rasmussen 2015, 508.

¹³³ Lemire 1990, 256.

¹³⁴ Martens 2014, 157, 165, 168.

¹³⁵ TKA, Tmra, B1c:7 Maria Ericssonin perukirja, 26.11.1801.

¹³⁶ TKA, Tmra, B1c:5 Maria Israelsdotterin perukirja, 3.6.1799.

hyvin mahdollisena, että rahvas on ostanut vaatteita itse käytettynä. Piikojen perilliset ovat myös saattaneet haluta myydä vaatteita eteenpäin. Toki on hyvin vaikea tietää, mikä vaatteiden jälleenmyyntiarvo on ollut, erityisesti epävirallisilla markkinoilla, ja onko se vastannut perukirjoissa annettuja summia.

Perukirja laadittiin, jotta voitiin selvittää edesmenneen ihmisen omaisuuden arvo, ja kuka perii vainajan omaisuuden. Lähes kaikissa kahdessatoista käyttämästäni perukirjasta on mainittu joku vainajan sukulainen. Välillä sukulaisia ei ole, mutta on mainittu se henkilö, joka on ollut vastuussa perunkirjoituksen toteuttamisesta. Oletan, että nämä henkilöt ovat voineet olla piikojen työnantajia. Välillä asiakirjoissa on pitkä luettelo eri henkilöiden nimiä ja titteleitä, jonka vuoksi on vaikea saada selvää siitä, mikä näiden henkilöiden suhde vainajaan on ollut. Esimerkiksi Helena Saforlinin perukirjassa mainitaan muuan isä ja veli, mutta jää hieman epäselväksi ovatko nämä termit suhteessa juuri Helena Saforliniin. Perukirjoista myös selviää, että ainakin kahdella piioista on ollut pieni lapsi. Helena Andersdotterilla on ollut 8-vuotias poika, joka on perunkirjan mukaan asunut köyhäntalossa. Brita Sandbergin kohdalla taas mainitaan vain kolme päivää vanha tytär, Lena. Se mitä perukirjat eivät kerro, on se kenelle mikäkin omaisuus on konkreettisesti mennyt. Perunkirjassa saatetaan vain yksinkertaisesti ilmoittaa, että omaisuus on jaettu asianmukaisesti. Mitään yksityiskohtaista selostusta siitä, ovatko vainajan vanhat vaatteet esimerkiksi siirtyneet naispuolisille sukulaisille, ei ole.

Useammassa perukirjassa kuitenkin mainitaan toisia piikoja, joka saattaisi viitata siihen, että menehtyneiden piikojen vaatteet ovat voineet siirtyä toisille piioille. Koska kaikkien tilattomien perheiden lasten piti mennä palvelukseen, niin on todennäköistä, että omaisuus on siirtynyt palkolliselta toiselle. Esimerkiksi yksi Maria Ericssonin perijöistä on ollut hänen siskonsa Christina, jonka mainitaan olleen palveluksessa.¹³⁷

Pariin perukirjaan on kirjattu ylös pelkkää kangasta, jota ei ole käytetty mihinkään vaatekappaleeseen tai asusteeseen. Tämä kertoo siitä, että kangas itsessään on nähty huomionarvoisena omaisuutena. Lisäksi tämä kertoo, että piikojen omistuksessa on ollut kangasta, jota he ovat voineet säästää myöhempää käyttöä varten. Vaatteiden valmistukseen liittyvien tavaroiden ja materiaalien esiintyminen ei sinänsä ole yllätys, koska piioilta oletettiin tekstiilitaitoa. Vuoden 1805 palkkaussäännössä myös määrättiin, että piian

¹³⁷ TKA, Tmra, B1c:7 Maria Ericssonin perukirja, 26.11.1801.

ammattitaitoon kuuluivat kehrääminen ja kutominen.¹³⁸ Nämä taidot ovat olleet siis keskeisiä kotitalouden pyörittämiseen tarvittavia taitoja myös säätyläiskodeissa vielä varhaisen teollistumisen aikanakin. Pernilla Rasmussen on kuvaillut vuosisadan vaihdetta aikana, jolloin omavaraistaloudesta ja esiteollisesta ajasta on pikkuhiljaa siirrytty teollistuneeseen yhteiskuntaan.¹³⁹

Monissa perukirjoissa esiintyy vaatteiden ohella tarvikkeita vaatteiden korjaukseen ja valmistukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi rukit, kangaspuut, lankakerät, kangaspalat ja sormustimet. Kahdestatoista käyttämästäni perukirjasta rukki esiintyy yhdeksässä. Kangaspuut taas esiintyvät kahdella henkilöllä. Helena Henricsdotter, jonka omaisuus on ollut hyvin pieni, on omistanut kangaspuut, mutta ei rukkia. Maria Ericsson taas on ainoa, jolla on ollut sekä kangaspuut että rukki. Anna Catharina Engerer ja Helena Jacobsdotter ovat ne ainoat kaksi henkilöä, joilla ei ole ollut kumpaakaan.¹⁴⁰ Brita Sandbergin perukirjassa on mainittu kirstu tai lipas, joka on sisältänyt nappeja ja lankoja.¹⁴¹ On perusteltua olettaa, että piikana toimineet ovat osanneet ommella ja tehdä muutoksia sekä korjauksia vaatteisiin. On mielenkiintoista pohtia sitä mahdollisuutta, että he olisivat voineet muokata vanhoja vaatteitaan siten, että niiden malli olisi muistuttanut heidän näkemäänsä muodikkaita pukuja.

Käsityöllä, esimerkiksi räätäliintyöllä elannon ansaitseminen ilman ammattikunnalle ilmoittautumista oli kiellettyä. Vaatteiden ompelun teettäminen palvelijoilla oli sallittua. Luvatonta toimintaa kuitenkin tapahtui, ja räätälit pyrkivät saamaan näitä kilpailijoita kiinni. Luvatonta kauppaa harjoittaneita kutsuttiin patustajiksi tai nurkkamestareiksi. Kiinnostavaa on se, että kun luvattomasti toimivia räätäleitä saatiin kiinni, niin heiltä löydetty vaatekappaleet olivat usein vaatimattomia arki-, tai työvaatteita, eivät hienoja muotipukuja. Näyttää siltä, että juuri kaupungin työväestö hyödynsi näiden luvattomien räätälien palveluita. Myös kenkiä valmistaneiden nurkkamestarien asiakkaiden joukosta löytyi piikoja, muiden alempien kansanluokkien joukossa.¹⁴² Tämäkin on voinut olla yksi tapa, jolla aineistoni henkilöt ovat hankkineet vaatteita.

¹³⁸ Rahikainen 2006, 81–82.

¹³⁹ Rasmussen 2015, 492.

¹⁴⁰ TKA, Tmra, B1c:4–15.

¹⁴¹ TKA, Tmra, B1c:15, Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

¹⁴² Vainio-Korhonen 1998, 93–94.

Uusklassisen paitapukumuodin on sanottu synnyttäneen kaupunkeihin pukuompelijattaren ammatin.¹⁴³

Perukirjojen pohjalta ei voi todeta sitä, ovatko aineistoni henkilöt tehneet henkilökohtaisia valintoja omistamiensa kulutushyödykkeiden suhteen. He ovat osallistuneet oman aikansa kulutusyhteiskuntaan käyttämällä siihen aikaan kierrossa olleita vaatteita ja asusteita.

Perukirjat eivät kuitenkaan kerro, miten vaatteet on hankittu. Joidenkin henkilöiden kohdalla vaatteet ovat saattaneet olla palkkana tai lahjana saatuja työnantajien vanhoja vaatteita.

Toisaalta kuten aiemmin sanottua, myös vaatekojuja on sanottu olleen Turussa tutkitun ajanjakson aikana. Siksi en ajattele, että on syytä sulkea pois mahdollisuutta, että piiat olisivat voineet hyödyntää vaatekojuja ja hankkia itselleen mieluisia tavaroita. Selkeitä motiiveja pukeutumiselle on tietysti mahdoton tietää perukirjojen pohjalta. Siinä tapauksessa, että vaatteet on hankittu itse palkkarahalla, on motiivina saattanut yhtä hyvin olla oman aseman parantaminen ulkoisen olemuksen avulla tai henkilökohtainen koristautumisen halu.

On myös mahdollista, että tutkimani henkilöt eivät ole käyttäneet omistamiaan vaatteita ja asusteita lainkaan. Vainio-Korhosen mukaan ainakin turkulaiset piiat ovat viettäneet suurimman osan ajastaan pihapiirin sisällä.¹⁴⁴ Piian työhön ei todennäköisesti ole kuulunut suurta määrää vapaa-aikaa, eikä ole mielestäni todennäköistä, että he olisivat pestipaikoissaan pukeutuneet hienimpiin vaatteisiinsa. Tämäkin toki riippuu työnkuvasta. John Stylesin mukaan englantilaiset palvelijat saivat muotivaikutteita kadulta ja kaupoista, mutta turkulaisten piikojen liikkuminen on voinut olla hyvin erilaista. He eivät välttämättä ole voineet vapaasti kulkea kadulla esittelemässä omistamiaan vaatteita. Ehkä vaatteet ovat siis pysyneet kirstuissaan, mutta vaatevarastoa on hoidettu samalla tavalla, miten säästeliäät säätyläisnaisetkin huolsivat omiaan. Toisaalta voisi kuvitella, että piiat olisivat voineet haluta pukeutua hienompiin vaatteisiin käydessään esimerkiksi kirkossa.

Pukeutumisen motiiveja on lähes mahdotonta jäljittää, mutta käytännöllisempi motiivi on voinut olla yksinkertaisesti säästäminen. On mielestäni oletettavaa, että piiat olisivat huoltaneet vaatevarastoaan samoin, miten säätyläisnaisetkin. Heidän kohdallaan vaateomaisuudella oli ehkä vielä suurempi merkitys, koska ne edustivat vuosien työtä. Arvokkaimpia vaatteita ei välttämättä oltaisi edes haluttu kuluttaa käyttämällä niitä. Nuoremmat piiat ovat voineet säästää avioliittoa ja omaa kotitaloutta varten. Aineistoni

¹⁴³ Pylkkänen 1982, 75; Vainio-Korhonen 1998, 89–93.

¹⁴⁴ Vainio-Korhonen 2006, 126.

nuorin henkilö on Anna Catharina Engerer, joka on kuollut jo 27-vuotiaana. On mahdollista, että hänen tilanteensa on ollut juuri tämän kaltainen.

3.3 Viitteet muotipuvusta perukirjoissa

Aiemmassa tutkimuksessa ollaan melko yksimielisesti sitä mieltä, että piiat ovat saaneet vanhoja vaatteita emänniltään. Tämän seurauksena säätyläismuodin piirteitä on kulkeutunut kaupunkien rahvaan vaatetukseen nopeammin, kuin esimerkiksi maaseudun rahvaan pukeutumiseen. Tarkastelen tässä alaluvussa sitä, mitä viitteitä kaupunkilaispiikojen perukirjoissa näkyy säätyläisten muotipukuun kuuluneiden vaatteiden ja asusteiden siirtymisestä osaksi rahvaan pukua.

Muodissa tapahtui 1700–1800-lukujen vaihteessa suuria muutoksia. Uusklassisen pukumuodin myötä erityisesti naisten pukujen silhuetti muuttui paljon. Suomen muoti oli aina aiemmin seurannut Tukholman mukaan Pariisin muotia, mutta Ranskan suuren vallankumouksen jälkeen muodin keskus siirtyi Englantiin. Merkittävässä osassa uusklassista muotia oli kasvava englantilainen puuvillateollisuus, joka toi Intiasta materiaaleja ja tuotti musliinikangasta ja muita hienoja puuvillakankaita. Turussa muotitietoisimmat naiset käyttivät uusklassiseen tyyliin sopivia pukuja vuosisadan vaihteessa. *Åbo Tidningar* -lehdessä kirjoitettiin jo toukokuussa 1791 siitä, miten Englanti oli korvaamassa Pariisin paikan muotimaailman johdossa. Lehdessä kirjoitettiin myös 1800-luvun ensivuosina siitä, miten muodikkaat englantilaisnaiset pukeutuivat enimmäkseen puuvillaisiin pukuihin. Matkakertomus vuodelta 1803 kuvailee uuden muodin mukaisia pukuja turkulaisilla naisilla.¹⁴⁵ Turussa ollaan siis oltu vahvasti mukana yleiseurooppalaisissa trendeissä, joka tarkoittaa sitä, että ihmiset ovat myös halunneet hankkia uusia vaatteita.

Vanhasta muodista uusklassiseen siirtymisessä ei ole riittänyt se, että puvut on ommeltu eri mallisiksi, sillä kevyet puuvillakankaat olivat olennaisessa osassa uutta muotipukua. Vanhan muodin jäykät kankaat eivät soveltuneet uusklassisen puvun luonnollisia muotoja korostavaan ihanteeseen. Puuvillan yleistymisestä muodikkaana kankaana kertoo myös se, että vuoden 1794 ylellisyysasetuksessa, eli viimeisessä vaatetukseen puuttuvassa asetuksessa, kiellettiin tiettyjen hienojen puuvillakankaiden käyttö jopa koristeissa.¹⁴⁶ Kiinnostavaa on myös se, että vuoden 1794 asetuksen mukaan vaatteiden käyttämiseen liittyvät kiellot koskivat vain

¹⁴⁵ Pylkkänen 1982, 58, 195–201.

¹⁴⁶ *Ibid.*, 46.

ulkotiloja. Ihmiset saivat siis käyttää aiemmin hankittuja ja nyt kiellettyjä vaatteita yksityisissä tiloissa.¹⁴⁷

Tässäkin täytyy ottaa huomioon aiemmin mainittu uusiokäytön yleisyys. Vaikka kaikkein uusin muoti suosi kevyitä puuvillakankaita, niin tästä huolimatta vanhempia laadukkaita kankaita käytettiin. Aiemmin 1700-luvulla muodissa olleita kankaita käytettiin niin kauan kuin suinkin mahdollista. Eli 1790-luvun ja 1800-luvun alun uuden muodin mallisissa vaatteissa käytettiin myös kangastyyppejä, jotka eivät olleet enää uusinta muotia. Muodin seuraaminen ei edellyttänyt uuden kankaan ostamista.¹⁴⁸ Säätyläisten pukuluetteloissa valkoisia puuvillapukuja esiintyy runsaasti vuosisadan lopulla, vaikka onkin vaikea tietää, minkä tyyllisiä tarkalleen puvut ovat olleet.¹⁴⁹

1800-luvun muodin uudet leikkaukset omaksuttiin Länsi-Suomessa kansanpukuihin melko nopeasti. Vartaloa myötäilevistä röijyistä kehittyi lyhyempiä, jotta ne vastasivat enemmän säätyläisten muodin mukaisia pukujen yläosia. Muotipuvun malli näkyi paitapukujen tapaisissa leningeissä, jotka valmistettiin raidallisista puuvilla-, ja villakankaista.¹⁵⁰ Leninkejä (*klädning*) esiintyy piiioilla jonkin verran, tosin ne yleistyvät omassa aineistossani selkeästi sen loppupuolella. Oman tutkimukseni henkilöillä hameet ja röijyt ovat tässä vaiheessa olleet vielä yleisimmät vaatekappaleet (Taulukko 2). Aikavälini 1798–1809 on sen verran pieni, että en tiedä, voiko sen perusteella sanoa leninkien yleistyneen laajasti piikojen vaatetuksessa nopeasti 1800-luvun alussa. Kuitenkin ennen vuotta 1806 aineistossa esiintyy vain yksi leninki, kun taas sen jälkeen leninkejä on yhteensä kaksitoista kappaletta. Ne painottuvat siis selkeästi aivan aineiston loppupäähän.¹⁵¹

Klädning-termi on, kuten monet muutkin vaatteita koskevat termit, tarkoittanut eri aikoina eri asioita, ja sitä on käytetty monissa eri konteksteissa. 1700-luvun alkupuolella *klädning* tarkoitti usein miehen pukua. Sen tarkoitus vaihteli joskus sen mukaan, oliko se yhdistettynä johonkin toiseen sanaan. Esimerkiksi säätyläisnaiset käyttivät aikaisemmin 1700-luvulla eräänlaista pukutyyppiä, josta käytettiin termiä *lifklädning*, ”liivipuku”. Nämä ovat vielä muodostuneet hameesta ja yläosasta. Vuosisadan loppua kohden vaikuttaa kuitenkin siltä, että

¹⁴⁷ Rasmussen 2015, 512.

¹⁴⁸ Rasmussen 2015, 500.

¹⁴⁹ Pylkkänen 1982, 58, 195–201.

¹⁵⁰ Lehtinen & Sihvo 2005, 84.

¹⁵¹ TKA, Tmra, B1c:4–15.

sanan merkitys alkoi yhä useammin tarkoittaa naisten kokonaisia pukuja, leninkejä.¹⁵² Piikojen leninkien yhteydessä ei ole mainintaa siitä, että ne olivat uuden muodin mukaisia. Säätyläisten puvuissa uusklassista muotipukua edustavat muun muassa puvut kuten *habit ronde*, tai *chemise*,¹⁵³ Näitä nimityksiä ei löydy omasta aineistostani. On myös mahdollista, että sanaa *klädning* käytettiin vuosisadan vaihteessa naisten pukukokonaisuuksista siitä huolimatta, olivatko ne uusklassisen muodin mukaisia vai vanhemman tyyliä.

Materiaalien puolesta perukirjojen leningit eivät vaikuta siltä, että ne olisivat uusinta muotia. Ainoa leninki, joka saattaisi olla tyyliältään uudempi, on Anna Catharina Engererin valkoinen nokkospaltninaleninki. Se on arvioitu yhden riikintaalerin arvoiseksi, joten se on ollut arvokkaampi kuin muut hänen leningeistään. Näitä on kaksi kappaletta ja molemmat ovat arvoltaan 24 killinkiä, eli puolet nokkospaltninaisen leningin arvosta. Vähemmän arvokkaat leningit olivat puuvillaa ja karttuunia.¹⁵⁴ Leninkien arvottamisessa painoivat varmastikin juuri materiaalit, sillä nokkospaltnina oli muodikasta ja kallista tuontikangasta. Helena Saforlinin perukirjaan on merkattu punavalkoraitainen puuvillaleninki, jonka arvo on ollut 1 riikintaaleri ja 16 killinkiä.¹⁵⁵ Tutkimistani perukirjoista ei siis löydy kovin paljon viitteitä, että piit olisivat omistaneet uusimman muodin mukaisia pukuja. Voi olla, että uusimman muodin mukaiset vaatteet ovat olleet piialle liian kalliita hankittavaksi, vaikka asetukset eivät enää rajoittaneet kulutusta säädyn perusteella. Tutkimuksessa tarkasteltu ajanjakso on sen verran lyhyt, että on vaikea havaita suuria muutoksia vaatteiden malleissa tai materiaaleissa.

Nokkospaltnina ja ohuet puuvillakankaat ovat olleet kaikkein muodikkaimmat vaatteiden materiaalit. Perukirjoissa esiintyviä leninkejä on kuitenkin valmistettu myös materiaaleista, jotka ovat saattaneet olla vanhoja muotikankaita. Tämä tukee sitä ajatusta, että vanhojen pukujen kankaita on muokattu uuteen muotiin sopiviksi. Vanhojen kankaiden käyttö ei varsinaisesti ole kansanomaisen pukeutumisen piirre, sillä kuten aiemmassa alaluvussa mainittiin, säätyläiset uusiokäyttivät kankaita myös. Huomionarvoista on lähinnä se, että kaikkein muodikkaimpia kankaita ei perukirjoissa esiinny kovin paljon. Sen sijaan arvokkaimmat leninkien materiaalit ovat sellaisia, jotka olivat säätyläisten hienoimpia kankaita paljon aiemmin 1700-luvulla.

¹⁵² Pylkkänen 1982, 182–183.

¹⁵³ Pylkkänen 1982, 200; Rasmussen 2015, 495.

¹⁵⁴ TKA, Tmra, B1c:12, Anna Catharina Engererin perukirja 10.9.1806.

¹⁵⁵ TKA, Tmra, B1c:13, Helena Saforlinin perukirja 8.1.1807.

Kuokkasen tutkimuksessa oululaisista piioista ei mainita *klädning*-nimisiä vaatekappaleita ollenkaan. Tämä saattaa johtua siitä, että tutkimus painottuu aikaisempaan 1700-lukuun, jolloin kyseistä termiä ei esiinny yhtä usein naisten vaatteiden yhteydessä. Uuden muodin pukujen siirtyminen säätyläisiltä rahvaalle on voinut kestää kauemmin. Kenties oululaisten piikojen perukirjoissa alkaa myös esiintyä leninkejä vasta 1800-luvun alussa. On mahdollista, että uusimmat muoti-ilmiot ovat saattaneet rantautua Turkuun hieman Oulua nopeammin, sillä Turku on ollut kooltaan Oulua suurempi ja suotuisemmassa asemassa ajatellen uusien muotien rantautumista Tukholmasta.

John Stylesin mukaan monet muodin kehitykset 1700-luvun loppupuolella tapahtuivat asusteiden kautta. Hänen mukaansa englantilaiset palvelijat seurasivat muoti-ilmioita hankkimalla palkallaan edullisia asusteita. Yleisimmät asusteet palvelijoilla olivat nenäliinat ja kaulaliinat (*handkerchiefs and neckcloths*). Stylesin mukaan tätä selittää se, että kyseiset asusteet olivat edullisia, mutta huomiota herättäviä. Näiden edullisempien tekstiilien avulla vähävaraisetkin saattoivat uudistaa pukeutumistaan ja osallistua muoti-ilmioihin. Luvussa 2.2 kerroin, että nenäliinat (*näsduk*) ovat yleisimpien vaatteiden joukossa turkulaisissa perukirjoissa, ja piikojen yleisin asusteeksi määrittelemäni vaatekappale. Kävin myös läpi sitä, miten nenäliinoilla voidaan ajan kontekstissa viitata hyvin monenlaisiin liinoihin. Arvelen, että se on verrattavissa englanninkieliseen *handkerchief*-liinaan. *Handkerchief* käännetään tyypillisesti nenäliinaksi, ja sillä onkin ollut käytännöllinen tarkoitus kasvojen pyyhkimisessä, mutta niitä on valmistettu myös hienommista kankaista ja käytetty koristuksena.¹⁵⁶

Kalliista ja jopa muodikkaista kankaista valmistettuja asusteita esiintyy hieman piikojen perukirjoissa. Muodikkaasta nokkospalttinasta valmistettuja asusteita ovat esimerkiksi Anna Catharina Engererin nokkospalttinainen kaulaliina sekä Brita Johansdotter Sandbergin kaksi esiliinaa nokkospalttinasta ja kaksi kappaletta muunlaisia nokkospalttinaisia liinoja. Catharina Blomin perukirjasta löytyy musta silkkiliina.¹⁵⁷ Liinujen tulkinta on haastavaa, koska niillä voidaan viitata muotiasusteisiin tai keittiötekstiileihin. Kun liinat mainitaan muiden asusteiden yhteydessä ja ne on valmistettu arvokkaista materiaaleista, niin on mielestäni perusteltua pitää niitä juuri asusteina.

¹⁵⁶ Styles 2002, 14–15.

¹⁵⁷ TKA, Tmra, B1c: 11, Catharina Blomin perukirja 22.7.1805; TKA, Tmra, B1c:12, Anna Catharina Engererin perukirja 10.9.1806.; TKA, Tmra, B1c:15, Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

Myös päähinemuoti oli Stylesin mukaan merkittävässä roolissa muodin muutoksia 1700-luvun loppupuolella. Kuten erilaisten liinojen kohdalla, hatut olivat suhteellisen edullisia asusteita, joiden kautta palvelijat saattoivat kuluttaa. Hattu-, ja myssymuoti muuttui hänen mukaansa nopeasti. Erilaiset myssyt ovat tutkimieni perukirjojen vaatelueteloissa yleisiä vaatekappaleita. Stylesin tutkimat palvelijat ovat myös omistaneet juuri silkistä valmistettuja päähineitä. Luvussa 2.2 osoitin, miten kaikista perukirjoista löytyi vähintään yksi päähine. Styles ei mainitse sitä, käyttivätkö englantilaiset palvelijat sellaisia päähineitä, jotka olivat jo poistuneet säätyläismuodista. Länsisuomalaisissa kansanpuvuissa tyypilliset tykkimyssyt ovat päätyneet kansanomaiseen vaatetukseen tätä kautta. Aiemmin päähine oli säätyläisten käytössä, mutta muodista poistuttuaan siitä tuli osa rahvaan vaatetusta. Lounais-Suomessa tykkimyssy oli yleisin naisten päähine vuosien 1760–1850 välillä, vaikka se alkoi olla poistunut säätyläisten muodista jo 1700-luvun lopulla.¹⁵⁸ Tykkimyssy on erinomainen esimerkki siitä, miten jotkut 1700-luvun muoti-ilmiöt jatkoivat elämistä rahvaan käytössä pitkälle 1800-luvun puolelle.

Tykkimyssy-nimitys on peräisin tykeistä (*stycke*) eli pitseistä tai kangaskaitaleista, joita käytettiin päähineiden koristeina 1700-, ja 1800-luvuilla. Tykit olivat myös yksiä kiertävien kauppiaiden tärkeimmistä tavaroista. Näitä esiintyy aineistossa muutamia siten, että ne ovat joko mainittu erikseen tai jonkin myssyn yhteydessä. Tykit mainitaan siis omina asusteinaan, joten ne ovat varmaankin olleet irrallisia, ja ne on kiinnitetty myssyihin. Tykkimyssyjä nimitetään myös koppamyssyiksi, koska niissä on ollut kovetettu koppa, johon pitsi on kiinnitetty. Myssyjen kopat oli päällystetty silkillä, mikä oli tärkeää erityisesti silloin, kun asetukset sallivat silkin käytön rahvaalla vain päähineissä ja huiveissa.

Tykkimyssyt eivät ole ainoita piikojen perukirjoissa esiintyviä päähineitä, jotka ovat aiemmin olleet osa säätyläisten pukeutumista. Näiden lisäksi esiintyy erilaisia huppupäähineitä. Näitä ovat karpukset ja yksinkertaisesti hupuiksi (*hufwa*) kutsutut päähineet. Karpuksia esiintyy aineistossa kaksi kappaletta, kuten mainitsin jo luvussa 2.2. Hupuiksi nimitettyjä päähineitä on kolmen henkilön perukirjassa. Christina Mattsdotterin perukirjasta löytyy mustasta harsosta valmistettu huppupäähine (*Swart flors hufwa*). Myös Anna Catharina Engererin huppu on ollut valmistettu harsosta. Erilaiset huppumaiset päähineet olivat suuressa osassa säätyläisnaisten pukeutumista koko 1700-luvun ajan. Kevyitä, esimerkiksi harsosta valmistettuja huppuja käytettiin suojaamaan kampauksia. Kevyet huput olivat yleensä mustia,

¹⁵⁸ Lönnqvist, 32, 50–51

ja niitä käytettiin kesällä. Karpukset taas olivat enemmän kylmän sään päähineitä ja ne valmistettiin usein sametista tai villakankaista. Molemmat omassa aineistossani esiintyvistä karpuksista on valmistettu jonkinlaisesta villakankaasta.¹⁵⁹ Kaikki mainitut piikojen perukirjoissa esiintyvät huppupäähineet siis noudattavat annettujen värien ja materiaalien puolesta sellaisia päähineitä, joita kuvaillaan osaksi säätyläisnaisten muotia 1700-luvun aikana.

Styles mainitsee, että englantilaisille palvelijoille oli tyypillistä, että päähineitä saatettiin koristella muun muassa silkkinauhoilla. Silkkinauhat olivat pieniä kulutustavaroita, joihin palvelijoiden palkat riittivät.¹⁶⁰ Silkkinauhoja esiintyy myös turkulaisten piikojen perukirjoissa. Nauhat esiintyvät lähes aina myssyjen yhteydessä. Esimerkiksi Brita Johansdotter Sandbergin perukirjaan on kirjattu kaksi myssyyn tarkoitettua nauhaa (*2. st. mös band*) ja heti sen alle kolme kyynärää taftinauhaa (*3 alnar tafts Band*).¹⁶¹ Myssyihin tarkoitetuissa nauhoissa ei ole mainittu erikseen, että ne olisi valmistettu silkistä. Rahvaan naiset olivat kuitenkin saaneet käyttää silkkiä päähineissä jo säätykohtaisten ylellisyysasetusten ollessa voimassa. Ottaen huomioon, että silkkisiä päähineitä esiintyy ja Brita Johansdotter Sandbergin perukirjaan on kirjattu silkkinauhaa, pidän hyvin mahdollisena, että myssyjen nauhat olisivat voineet olla silkkisiä.

Englantilaiset palvelijat omistivat myös myssyjä, jotka oli valmistettu muodikkaista puuvillakankaista. Puuvilla oli myssyjen materiaalina kaikissa tapauksissa, joissa materiaali oli mainittu erikseen.¹⁶² Turkulaisissa perukirjoissa näin ei kuitenkaan ole, vaikka puuvillan yleistymisen oli jo tapahtunut tutkimallani ajanjaksolla. Ainoa aineistossa esiintyvä puuvillainen myssy on Brita Johansdotter Sandbergin kasketti. Muissa tapauksissa, joissa myssyn materiaali mainitaan, materiaalina on ollut silkki.¹⁶³

Anna Catharina Engererin perukirjassa esiintyy hieman harvinaisempi vaatekappale, saloppi. Saloppi (*salopp, saloppe*) on hihatton silkkiviitta, jota esiintyy Suomessa säätyläisillä 1760-luvulta alkaen. Salopit ovat säätyläisillä olleet niin sanottuja vierailuviittoja, joita on ilmeisesti käytetty kesällä asusteena muiden vaatteiden päällä. Vuosisadan loppupuolella

¹⁵⁹ TKA, Tmra, B1c:5 Maria Israelsdotterin perukirja, 3.6.1799; TKA, Tmra, B1c:6, Christina Mattsdotterin perukirja 27.1.1800; TKA, Tmra, B1c:12, Anna Catharina Engererin perukirja 10.9.1806; Pylkkänen 1982, 293–297.

¹⁶⁰ Styles 2002, 15.

¹⁶¹ TKA, Tmra, B1c:15, Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

¹⁶² Styles 2002, 15.

¹⁶³ TKA, Tmra, B1c:4–15.

salopit pitenivät ja ne valmistettiin säätyläisillä ainakin atlassilkistä tai silkkisarssista. Turkulaisen kauppiaan lesken perukirjaan on vuonna 1806 kirjattu kahden riikintaalerin arvoinen mustasta taftista valmistettu saloppi.¹⁶⁴ Anna Catharina Engererin saloppi on ollut myös mustaa taftia, mutta sen on kirjattu olevan vanha ja arvoltaan vain 32 killinkiä. Saloppeja ei esiinny yhdessäkään muussa tarkastelemassani perukirjassa. Kuokkasen tutkimuksessa saloppi ei esiinny lainkaan, vaikka hänen tutkimusajanjaksonsa on omaani aiempi. Ehkä saloppia ei esiintynyt Oulussa yleisesti kovin paljon, tai sitten se oli vielä liian muodikas vaate annettavaksi piioille.

Toinen Anna Catharina Engererin perukirjassa esiintyvä päällysvaate on kapotti (*capott*). Sen on kirjattu olevan vanha. Kapotit olivat hupullisia kaapuja, joita käytettiin matkustaessa ja sateella. Ne omaksuttiin naisten muotiin 1700-luvun lopulla. 1800-luvulla kapotti alkoi kuitenkin tarkoittaa myös pitkää päällystakkia. Ne yleistyivät 1800-luvulla porvarien välityksellä myös kansanpuvussa, ensimmäisenä Varsinais-Suomessa. Kapotteja esiintyy säätyläisnaisten pukuluetteloissa 1800-luvun alkupuolella, siis samaan aikaan, kuin milloin Anna Catharina Engererin perunkirjoitus on tehty.¹⁶⁵ Kapotti on siis esimerkki siitä, että piikojen perukirjoihin on voinut päätyä myös sellaisia vaatteita tai asusteita, jotka ovat perunkirjoituksen aikana olleet vielä osa säätyläisten muotipukua. Anna Catharina Engerer on myös ollut kuollessaan vain 27-vuotias. Kenties hänen ikänsä on vaikuttanut siihen, että hän on halunnut hankkia muodikkaampia vaatteita ja asusteita, tietenkin omien kulutusmahdollisuuksiensa rajoissa. On kiinnostavaa, että hänen perukirjastaan löytyvät sekä saloppi että kapotti. Tämä on esimerkki siitä, miten piian perukirjaan on tutkitun ajanjakson aikana voinut päätyä sekä vanhempia että uudempia säätyläisten muotipuvun piirteitä.

Muhvit olivat 1700-luvulla muodikkaita säätyläisten asusteita, joita käytettiin ulkovaatteiden kanssa ja matkustaessa sekä joskus myös sisäasusteena. Perukirjoista löytyy yksi muhvi, se on kirjattu Christina Mattsdotterin perukirjaan vuonna 1800. Muhvia ei ole kuvailtu millään tavalla, mutta se on ollut vain kolmen killingin arvoinen. Säätyläisten muhveja on yleensä kuvailtu monipuolisemmin. Niistä on esimerkiksi mainittu, minkä eläimen turkista ne on valmistettu. Lisäksi on ollut niin sanottuja samettimuhveja tai silkkimuhveja.¹⁶⁶ Muhvit olivat

¹⁶⁴ Pylkkänen 1982, 305–306.

¹⁶⁵ Kaukonen 1985, 57; Pylkkänen 1982, 316.

¹⁶⁶ Pylkkänen 1982, 322–323; TKA, Tmra, B1c:6, Christina Mattsdotterin perukirja 27.1.1800.

varhaisella 1700-luvulla olleet myös kiellettyjä piioilta. Kuokkasen tutkimuksessa oululaisista piioista muhveja esiintyy, mutta ne ovat harvinaisia.¹⁶⁷

Esiliinat olivat tutkittavan aikakauden aikana osa myös muotipukua. Silkkiset ja värilliset esiliinat olivat osa säätyläisnaisten pukua koko 1700-luvun ajan. Taftiesiliinat olivat usein osa pienporvariston naisten pyhäasua. Esiliinoja ei siis yhdistetty automaattisesti taloustyöhön tai palvelusväkeen. Leimausluettelot 1740-luvulta kertovat, että suurin osa leimatuista esiliinoista on kuulunut käsityöläisten vaimoille ja naispuolisille palvelijoille.¹⁶⁸ Siispä piikojen perukirjoissa esiintyvät esiliinat eivät välttämättä ole itsestään selvästi käytännöllisiä työvaatteita. Piikojen omistamat silkkiset tai puolisilkkiset esiliinat vahvistavat tätä ajatusta, että näillä vaatekappaleilla on ollut enemmänkin koristeellinen funktio. Kallista silkkiä, joka on myös erityisen vaikea puhdistaa, ei todennäköisesti olisi haluttu tahrata kotitaloustöissä. Brita Sandberg on omistanut taftiesiliinan ja kaksi puolisilkkistä esiliinaa.

Esiliinojen koristeellisuudesta on paljon esimerkkejä. Esimerkiksi Margaretha Friskin omaisuuteen on kuulunut esiliina karttuunista, eli painetusta kuviollisesta kankaasta. Erityisesti raidallisia esiliinoja esiintyy todella monessa vaateluettelossa. Näitä ovat esimerkiksi Maria Ericssonin siniraidallinen esiliina tai Helena Saforlinin mustavalkoraidalliset ja punaraidalliset esiliinat. Esiliinoissa ei aineistossa myöskään esiinny koskaan mainintoja siitä, että ne olisivat kuluneita tai tahrantuneita, jonka luulisi vaikuttavan sen rahalliseen arviointiin. Christina Mattsdotterin perukirja antaa kiinnostavan esimerkin erilaisista esiliinoista. Hänen perukirjaansa on allekkain merkattu ensin kaksi kappaletta raidallisia puuvillaesiliinoja, jotka molemmat ovat arvoltaan 12 killinkiä kappaleelta. Tämän alle on kirjattu kaksi kappaletta vanhoja palttinaisia esiliinoja, joiden arvo on vain kaksi killinkiä per kappale. Puuvillasta valmistetut esiliinat ovat olleet kuviollisia ja arvokkaampia, joten ehkä ne on tarkoitettu enemmän asusteeksi. Palttinasta valmistetut taas on kuvattu vanhoiksi, joten ehkä ne ovat olleet kuluneita arkisesta käytöstä.

Myös nenäliinoissa, joiden on todettu olevan joskus asusteita, on nähtävissä samoja ilmiöitä. Christina Mattsdotterin perukirjassa mainitaan raidallinen nenäliina, ja Maria Israelsdotterin

¹⁶⁷ Kuokkanen 2014, 22.

¹⁶⁸ Pylkkänen 1982, 253; Styles 2002, 15–16.

perukirjassa sininen nenäliina.¹⁶⁹ Nenäliinojen huomioiminen perunkirjoituksessa ja tarkka kuvailu antaa mielestäni ymmärtää, että niillä on ollut koristeellinen tarkoitus.

Aineistoni henkilöt ovat siis omistaneet asusteiksi ja koristukseksi tarkoitettuja esineitä. On hyvin mahdollista, että asusteet ovat olleet vuosisadan vaihteessa jo muodin näkökulmasta vanhentuneita. 1700-luvulla pienet ylellisyysesineet, kuten esimerkiksi viuhkat, joita myös omassa aineistossani esiintyy, olivat usein säätyläisnaisille hankinta-aikanaan arvokkaita ja merkittäviä statussymboleita. Niiden arvo kuitenkin laski, eivätkä ne enää perukirjassa olleet rahallisesti arvokkaita.¹⁷⁰ Viuhkoja esiintyy kahden piian perukirjassa, jotka ovat molemmat aineistoni loppupuolelta, vuosilta 1806 ja 1809.¹⁷¹

Muita perukirjoissa esiintyviä asusteita ovat erilaiset hansikkaat. Kahdessa perukirjassa esiintyy lampaannahkaisia hansikkaita, *klippings handskar*. Näitä esiintyy samoihin aikoihin myös säätyläisillä. Pylkkäsen mukaan hansikkaat saivat 1700-luvun loppupuolella yhä suuremman merkityksen muotipuvun asusteina. Säätyläisten pukuluetteloissa yleensä kuvaillaan tarkemmin minkä värisiä tai millä tavoin koristeltuja hansikkaat ovat olleet. Vuosisadan lopussa uutena hankitut säätyläisnaisen hansikkaat ovat maksaneet 16 killinkiä parilta.¹⁷² Piikojen perukirjoissa hansikkaita ei ole kuvailtu tarkasti. Kenties tämä viittaa siihen, että ne ovat olleet hieman vaatimattomampia. Anna Catharina Engererin hansikkaat ovat olleet arvoltaan 8 killinkiä eli puolet uusien hansikkaiden arvosta.¹⁷³ Silkin merkitys pienissä asusteissa näkyy jälleen silkkisissä hansikkaissa, joita esiintyy kolmessa perukirjassa.¹⁷⁴

Aristokratian naisilla korut olivat tärkeä säätytunnus.¹⁷⁵ Koruja esiintyy piikojen perukirja-aineistossa hyvin vähän. Satunnaiset korut ovat joko sormuksia tai korvakoruja. Korut eivät ole myöskään erityisen arvokkaita. Esimerkiksi Margaretha Friskin perukirjaan on kirjattu kultasormus, joka on arvioitu olevan arvoltaan vain 24 killinkiä, paljon vähemmän kuin monet hänen vaatteistaan.¹⁷⁶ Tätä tutkimusta varten lukemassani aikaisemmassa

¹⁶⁹ TKA, Tmra, B1c:5 Maria Israelsdotterin perukirja, 3.6.1799; TKA, Tmra, B1c:6, Christina Mattsdotterin perukirja 27.1.1800.

¹⁷⁰ Ilmakunnas 2009, 33–34.

¹⁷¹ TKA, Tmra, B1c:12, Anna Catharina Engererin perukirja 10.9.1806; TKA, Tmra, B1c:15, Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

¹⁷² Pylkkänen 1982, 329.

¹⁷³ TKA, Tmra, B1c:12, Anna Catharina Engererin perukirja 10.9.1806.

¹⁷⁴ TKA, Tmra, B1c:12, Anna Catharina Engererin perukirja 10.9.1806; TKA, Tmra, B1c:13, Helena Saforlinin perukirja 8.1.1807; TKA, Tmra, B1c:15, Brita Johansdotter Sandbergin perukirja, 11.7.1809.

¹⁷⁵ Ilmakunnas 2009, 34.

¹⁷⁶ TKA, Tmra, B1c:4–15.

kirjallisuudessa ei ole esiintynyt mainintoja siitä, että palvelijat olisivat saaneet palkkana koruja. Suurimmalla osalla tutkimistani henkilöistä ei ole ollut mitään koruja, joten päättelisin oman aineistoni valossa, että niitä ei ainakaan usein ole annettu säätyläisiltä eteenpäin piioille.

Voidaanko siis ajatella, että piioille nämä asusteet ovat olleet tärkeitä henkilökohtaisia koristuksia, joilla he ovat voineet osallistua oman aikansa muotiin ja toteuttaa henkilökohtaista koristuksenhalua? Tätä ei perukirjojen perusteella voi varmasti päätellä. Vaatetusta tutkinut ruotsalainen historioitsija Eva Andersson on kirjoittanut, että varhaismodernilla ajalla ihmisen ulkoisen olemuksen katsottiin heijastavan sisäistä persoonaa. Hänen mukaansa ajan ihmisille oli mahdoton ajatus leikitellä erilaisilla yksilöllisillä identiteeteillä vaatetuksen avulla. Aikalaisille henkilön status tuli olla helposti nähtävissä vaatteiden kautta, mutta hienot vaatteet olivat myös osoitus henkilön arvosta.¹⁷⁷ Mielestäni on perusteltavaa ajatella, että Turussa piikoina toimineet henkilöt ovat saattaneet tehdä omia kulutusvalintoja yksinkertaisesta halusta käyttää pieniä muotiasusteita. Vaatteilla on kuitenkin ollut myös rooli statuksen osoittamisessa, ja piiat ovat todennäköisesti olleet tästä tietoisia. Piijat ovat liikkuneet samoissa tiloissa säätyläisten kanssa ja varmasti havainneet aikansa muoti-ilmiöt. Pidän mahdollisena, että henkilöt olisivat voineet haluta kuluttaa paitsi koristuksenhalusta että sosiaalisen statuksen parantamisesta.

¹⁷⁷ Andersson 2014, 15.

4 Lopuksi

Olen tässä työssä käsitellyt turkulaisten piikojen omistamia vaatteita ja asusteita 1700–1800-lukujen vaihteessa, tarkemmin vuosina 1798–1809. Suomessa ja Ruotsissa ollaan tänä aikana eletty vielä sääty-yhteiskunnassa, joka on säädellyt muun muassa ihmisten pukeutumista. Ihmisten haluttiin pukeutuvan sellaisella tavalla, joka osoitti heidän säätyinsä. Piikat ovat olleet palkollisia, ja kuuluneet rahvaaseen, jolta kirkko ja esivalta toivoi vaatimatonta pukeutumista. Samaan aikaan muoti kuitenkin vaihteli ulkomaalaisten yleiseurooppalaisten vaikutteiden vuoksi. Valtio pyrki rajoittamaan ulkomaalaisten muotien tuontia sääty-yhteiskunnan moraalisten ajatusten vuoksi, mutta myös merkantilismin talousoppien takia.

Sääty-yhteiskuntaan liittyi säädynmukainen pukeutuminen, jota säädeltiin 1700-luvulla ylellisyysasetuksilla. Ylellisyysasetuksissa määrättiin, että tietyt vaatteet ja asusteet olivat rahvaan naisilta kiellettyjä. Asetukset kuitenkin osoittautuivat melko tehottomiksi, ja vuosisadan loppua kohden alettiin ajatella, että ihmisten tuli saada kuluttaa oman varallisuutensa rajoissa. Vuoden 1794 asetuksessa säätyrajat poistettiin, mutta ajatukset säädynmukaisesta pukeutumisesta elivät ihmisten ajatusmaailmassa vielä 1800-luvun alkupuolellakin. Perukirja-aineisto näyttää, että piikojen perukirjoissa on sellaisia vaatteita ja materiaaleja, joiden käyttö on aiemman säädynmukaisen pukeutumisen rajojen vastaista. Perukirjoista löytyy esimerkiksi merkittävät määrät silkkisiä vaatteita, joiden käyttö oli rahvaan naisilta aiemmin kiellettyä.

Muodin muuttuminen kustavilaisesta puvusta uusklassiseen pukuun näkyy hieman piikojen perukirjoissa. 1700-luvun lopulla röijypuvut poistuivat säätyläisten muodista ja tilalle tulivat paitapuvut, joissa käytettiin kevyitä puuvillakankaita. Vuonna 1794 säädetyssä asetuksessa puututtiin sellaisiin tuontikankaisiin, jotka olivat tulleet muotiin vuosisadan loppuvaiheilla. Näitä kangastyyppejä esiintyy pienissä määrin perukirjoissa.

Piikojen perukirjoissa yleisimmät vaatteet ovat hame ja röijy, joka noudattaa pitkälti sitä kuvaa, minkä aiempi tutkimus on osoittanut kansanomaisesta pukeutumisesta. Kaikista tutkimistani perukirjoista löytyvät ainakin nämä vaatekappaleet. Poikkeus on se, että kansanpuvuille yleisiä liivejä ei esiinny paljon turkulaisten piikojen perukirjoissa. Kaikissa perukirjoissa esiintyy myös jonkinlainen päähine.

Vaatteiden materiaalit ovat monipuolisia, ja aineistossani esiintyy sekä vanhempia että uudempia kangastyyppejä. Tutkimiini perukirjoihin ei ole kirjattu sitä, ovatko kankaat olleet kotikutoisia. Aineistossa kuitenkin esiintyy merkittävät määrät teollisia tuontikankaita.

Piikojen yleisimmät vaatteet noudattavat pitkälti sitä, mitä aiempi tutkimus rahvaan naisten vaatteista kertoo. Yleisimpiä vaatekappaleita ovat olleet hameet ja röijyt, ja näitä löytyy jokaisesta perukirjasta. Poikkeuksena on, että liivejä ei esiinny paljon, vaikka ne on perinteisesti nähty tyypillisenä osana lounaissuomalaisia naisten kansanpukuja.

Joissain vaatteiden materiaaleissa sekä asusteiden tyypeissä on nähtävissä säätyläispukeutumisen vaikutusta. Turkulaispiikojen vaatevarastot antavat erilaisen kuvan rahvaan omistamiin vaatteisiin, kuin aiempi tutkimus esimerkiksi kansanpuvuista. Olen tässä tutkielmassa joutunut nojaamaan paljon säätyläisten vaatteita tutkineeseen kirjallisuuteen voidakseni asettaa turkulaisten piikojen vaatteet laajempaan aikakauden pukeutumisen kontekstiin. Mielestäni on nähtävissä, että aiemmin tutkittu maaseudun rahvaan pukeutuminen ja kansanomaisen pukeutuminen 1700–1800-luvuilla eroaa kaupunkilaisrahvaan tyypillisestä pukeutumisesta, ainakin kun aihetta tutkitaan perukirjojen rajaaman näkymän avulla.

Suomessa ja Ruotsista oltiin 1700–1800-lukujen vaihteessa siirtymässä omavaraistaloudesta teollistuneeseen yhteiskuntaan. Kangas oli kallista, minkä vuoksi kaikki rahvaasta yhteiskunnan ylimpiin kerroksiin asti käyttivät kankaat loppuun asti. Vaatteiden uusiokäyttö, korjaus ja hankkiminen käytettynä eivät olleet vähävaraisuuteen liitettyjä asioita. Piiat olivat osallistujia tässä muodin kierrossa, ja hankkivat vaatteita joskus huutokaupoista. Oli myös tyypillistä, että säätyläisnaiset antoivat vaatteita eteenpäin palvelusväelle. Piiaille vaatteet olivat kuitenkin usein myös vaihtoehtona rahapalkalle. Säätyläistyönantajat antoivat vaatteita palvelusväelle palkkana, joten vaatevarasto merkitsi piiaille monien vuosien säästöjä. Perukirjoissa esiintyvät vaatekappaleet ovat todennäköisesti olleet vanhoja säätyläisten muodista poistuneita vaatteita, ja tämä myös näkyy vaatteiden ja asusteiden tyyeissä. Monet perukirjoihin kirjatusta asusteista ovat olleet tyyliltään vanhanaikaisia.

Perukirjoihin on kirjattu ylös esineitä, jotka kertovat vaatteiden ja kankaiden valmistuksesta sekä korjauksesta. Näitä ovat kangaspuut, rukiit, napit, langat ja kankaanpalat. Palveluksessa olevilta naisilta odotettiin tekstiilien valmistukseen liittyviä taitoja, joten näiden esineiden esiintyminen perukirjoissa ei ole yllättävää. On mahdollista, että tutkimuksen piiat ovat

osallistuneet isäntäperheiden vaatteiden huoltoon tai huoltaneet ja valmistaneet itse omia vaatteitaan.

Aineistoni henkilöt ovat omistaneet merkittävät määrät vaatteita ja asusteita. Nämä tavaroiden kategoriat ovat muodostaneet omassa aineistossani suurimman osan piikojen omaisuudesta, yleensä sekä määrällisesti että rahalliselta arvoltaan. Vaatteiden suuri määrä oli yllättävä tutkimustulos. Rahvaan osallistumisesta vaatteiden kulutukseen on kirjoitettu melko paljon jo aiemmin, mutta on silti kiinnostavaa, että myös turkulaisessa kontekstissa voidaan nähdä samanlaisia vaatteisiin liittyviä ilmiöitä, kuin mitä esimerkiksi englantilaisesta tutkimuksesta nousee.

Aineistossa on myös nähtävissä vaatteiden kierrättäminen ja muodin muuttuminen 1700–1800-lukujen vaihteessa. Olen havainnut, että piikojen perukirjoissa esiintyy monia asusteita, jotka olivat olleet säätyläismuotia 1700-luvun puolivälillä. Säätyläisnaisten muodista poistuneita vaatteita ja asusteita on annettu eteenpäin palvelijoille, joiden perukirjoissa vaatteet näkyivät vielä 1800-luvun alussa. Toisaalta perukirjoissa esiintyy myös sellaisia vaatekappaleita, jotka ovat olleet säätyläisten käytössä vielä tutkimusaikavälin aikana.

Kankaiden uudelleenkäyttö tällä ajalla kertoo siitä, että ne ovat säilyttäneet arvonsa kauan. Piikojen suuri vaateomaisuus voi kertoa siitä, että kankaita säästettiin omaisuuden kerryttämiseksi esimerkiksi myöhempää elämää varten. Olen kuitenkin sitä mieltä, että on mahdollista, että henkilöt ovat käyttäneet vaatteita ja asusteita itse. Tulkintani mukaan on mahdollista, että piikojen vaatehankinnoissa on voinut olla kyse henkilökohtaisista motiiveista koristautumiseen ja muotiin osallistumiseen. Aikakaudelle on tyypillistä, että vaatteilla haluttiin näyttää omaa statusta. Oman aseman näyttäminen vaatteilla oli tärkeää säätyläisille, mutta myös piikoina toimineet ovat voineet haluta parantaa omaa sosiaalista statustaan työllä ansaitsemillaan vaatteilla.

Otantani perukirjoja on pieni, ja niiden pohjalta ei voi luoda yleiskuvaa siitä, miten kaikki turkulaiset naispalkolliset ovat tutkimusjakson aikana pukeutuneet. Oman tietoni perusteella piikojen vaatteista tällä aikakaudella ei ole tehty opinnäytetöitä laajempia tutkimuksia. Aihetta voisi tutkia pidemmälle esimerkiksi yhdistelemällä perukirja-aineistoa ja mahdollisesti myös tuomiokirja-aineistoa eri kaupungeista, keskittyen pelkästään piikoihin.

Tavoitteeni tässä työssä on ollut selvittää perukirja-aineiston pohjalta, minkälainen vaatteita turkulaiset piikat ovat omistaneet, ja onko heidän perukirjoissaan viitettä osallistumisesta

kulutuskulttuuriin. Olen osoittanut, että piikat ovat jättäneet jälkeensä merkittävän vaateomaisuuden. Mielestäni asiakirjoja analysoimalla on mahdollista todeta, että tutkittuna aikana piikana toimineet henkilöt ovat olleet osallistujia tekstiilien kulttuurissa. Vaikka näiden rahvaan naisten omaisuus ei ole ollut suhteessa säätyläisiin suuri, niin he ovat silti voineet osallistua oman aikansa vaatteiden kulttuuriin ja muoti-ilmiöihin.

Lähteet

Alkuperäislähteet

KANSALLISARKISTO (KA)

Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto

Turun ruotsalainen seurakunta

I F2:2 Ruotsalaisen seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelot (1756–1803)

I F2:3 Ruotsalaisen seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelot (1804–1832)

Turun suomalainen seurakunta

I F1:7 Suomalaisen seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelot (1794–1804)

I F1:8 Suomalaisen seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelot (1804–1828)

TURUN KAUPUNGINARKISTO, TURKU (TKA)

Turun maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto (Tmra)

Förteckning o. register: värderings o. skifteinst, 1798–1836 (B1c:1)

Perukirjat 1798–1809 (B1c:4–15)

Sanomalehdet

Tidningar utgifne af ett sällskap i Åbo, 25/1783, 197–198.

Kuvalähteet

Heland, Martin Rudolf: *Kaffebeslaget*. 1799. Akvatinta 363 x 524 mm. Tukholman kaupunginmuseo. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/3877>

Verkkolähteet

Svenska Akademiens Orbok (SAOB), <https://www.saob.se/> (luettu 18.10.2025).

Tutkimuskirjallisuus

Ahlberger, Christer: Det moderna konsumtionssamhället. Teoksessa *Kultur och konsumtion i Norden 1750–1950*. Toim. Lars Magnusson ja Johan Söderberg. Historiallinen arkisto 110:2. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1997.

Andersson, Eva I.: Foreign seductions: Sumptuary laws, consumption and national identity in early modern Sweden. Teoksessa *Fashionable Encounters. Perspectives and Trends in Textile and Dress in the Early Modern Nordic World*. Oxbow Books, Oxford 2014.

Artukka, Topi: *Tanssiva kaupunki: Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 217. Väitöskirja. Turun yliopisto. Suomen Tiedeseura – Societas Scientiarum Fennica, Helsinki 2021.

de Vries, Jan: *The Industrious Revolution: Consumer Behavior and the Household Economy, 1650 to the Present*. Cambridge University Press, Cambridge 2008.

Ilmakunnas, Johanna: Säädynmukainen yllisyyden maailma: aristokratia ja kuluttaminen Ruotsissa 1700-luvulla. *Historiallinen Aikakauskirja* (107) 1/2009, 28–41.

Impola, Petteri: Perukirjat. Teoksessa *Vanhojen käsialojen lukuopas*. Toim. Petteri Impola, Pirita Frigren, Petri Karonen, Matti Roitto ja Antti Räihä. Gaudeamus, Helsinki 2021, 155–161.

Jahnsson, Yrjö: Yllisyysetsätykset Ruotsissa vapauden ajalla. *Historiallinen aikakauskirja* 6/1904, 171–188. Hämeenlinnan Uusi Kirjapaino, Hämeenlinna 1906.

Johnson, Seija: Nya, ärvda och testamenterade kläder i bouppteckningar: Hur bondekvinnans klädeendom utökades under 1700-talet. *Historisk tidskrift för Finland* (97) 3/2012, 327–347.

Kaukonen, Toini-Inkeri: *Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut*. WSOY Helsinki, 1985.

Kuokkanen, Tiina: *Vaatetus identiteetin ilmentäjänä – Piikojen pukeutuminen 1700-luvun Oulussa*. Historiatieteiden pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto 2014.

Kuokkanen, Tiina, Mutka, Katja, Ylimaunu, Timo: Nappeja, solkia ja asetuksia: lainsäädännön vaikutus pukeutumiseen varhaismodernissa Oulussa. *Artefactum* 5. Helsinki 2015. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/177599/Artefactum5.html?sequence=1&isAllowed=y#_edn121

Lagerqvist, Lars O.; *Vad kostade det? – priser och löner från medeltid till våra dagar*. Historiska media & Kungliga Myntkabinettet, Lund 2011.

Lautanala, Salla: *Herrasväen ja palkollisten välissä – Louhisaaren kartanon ylempi palveluskunta 1800-luvulla*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 1997.

Lehtinen, Ildikó ja Sihvo, Pirkko: *Rahwaan puku: näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmiin*. Museovirasto, Helsinki (1984) 2005.

Lemire, Beverly: The Theft of Clothes and Popular Consumerism in Early Modern England. *Journal of Social History* (24) 2/1990, 255–276.

Lönnqvist, Bo: *Kansanpuku ja kansallispuvu*. Otava, Helsinki (1978) 1979.

Magnusson, Lars & Söderberg, Lars: Inledning. Teoksessa *Kultur och konsumtion i Norden 1750–1950*. Toim. Lars Magnusson ja Johan Söderberg. Historiallinen arkisto 110:2. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1997.

McKendrick, Neil: Part I: Commercialization and the Economy. Teoksessa *The Birth of a Consumer Society. The Commercialization of Eighteenth-Century England*. Toim. Neil McKendrick, John Brewer and J.H. Plumb. Europa Publications Limited, Lontoo 1982.

Miettinen, Tiina: *Piikojen valtakunta: Nainen, työ, ja perhe 1600–1700-luvuilla*. Atena, 2015.

Ojala, Kirsi: *Patriarkaalinen kaupunkiyhteisö ja palvelusväki. Turun piikat ja rengit vuosina 1722–1740*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto 2002.

Prytz, Cristina & Östholm, Hanna: *Less than Ideal? Making a living before and outside Marriage*. Teoksessa *Making a Living, Making a Difference. Gender and Work in Early Modern European Society*. Toim. Maria Ågren. Oxford University Press, Oxford 2017.

Pöysä, Jyrki: *Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina*. Teoksessa *Vaeltavat metodit*. Toim. Pöysä, Jyrki; Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Helsinki 2010.

Salmi, Hannu: *What Is Digital History?* Polity Press, Cambridge 2021.

Pylkkänen, Riitta: *Barokin pukumuoti Suomessa 1620–1720*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 1970.

Pylkkänen, Riitta: *Säätyläisnaisten pukeutuminen Suomessa 1700-luvulla*. Toim. Lars Pettersson. Helsinki 1982.

Rahikainen, Marjatta: *Kadonneen työn jäljillä*. Teoksessa *Työteliäs ja uskollinen: naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Toim. Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen. SKS, Helsinki 2006.

Rasmussen, Pernilla: *Återbruk i modegarderoben ca 1790–1830*. *Historisk tidskrift för Finland* (100) 4/2015, 485–516.

Styles, John: *Involuntary Consumers? Servants and Their Clothes in Eighteenth-Century England*. *Textile History* (33) 1/2002, 9–21.

Suolahti, Gunnar: *Elämää Suomessa 1700-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 544. Jälkisana Matti Klinge. SKS, Helsinki (1925) 1991.

Turunen, Arja & Niiranen, Anna: *Pukeutumisen muuttuvat merkitykset : pukeutumisen historia ja sen tutkimus*. Teoksessa *Säädyllistä ja säädyttöntä : pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. Toim. Arja Turunen ja Anna Niiranen. SKS, Helsinki 2019.

Vainio-Korhonen, Kirsi: Kaupunkilaispiikojen elämää 1770-luvun Turussa. Teoksessa *Työteliäs ja uskollinen: naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Toim. Marjatta Rahikainen & Kirsi Vainio-Korhonen. SKS, Helsinki 2006.

Vainio-Korhonen, Kirsi: *Käsin tehty: miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde: käsityötuotannon rakenteet ja strategiat esiteellisessä Turussa Ruotsin ajan lopulla*. Suomen historiallinen seura, 1998.

Valkeapää, Leena Elina: *Kansallispuvun kulttuurihistoria*. Vastapaino, Tampere 2023.

Wirilander, Kaarlo: *Herrasväkeä: Suomen säätyläistö 1721–1870*. Suomen historiallinen seura, Helsinki, 1974.

Liitteet

Liite 1. Martin Rudolf Helandin muunnelma Per Nordquistin maalauksesta ”Kaffeebeslaget”

Kuva: Tukholman kaupunginmuseo